

YOZGAT ÇANDIR AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

Hakan AKCA*

Öz: Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığı ile ilgili ana kaynak, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Derleme Sözlüğü'dür. Derleme Sözlüğü, bazı eksikliklerine rağmen Türkiye Türkçesi ağızlarının en kapsamlı sözlüğü konumundadır. Ancak Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan veya henüz derlenmemiş pek çok kelime Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşamaktadır. Nitekim son yıllarda ağız araştırmacıları tarafından hazırlanan "Filanca Ağız(lar)dan Derleme Sözlüğüne Katkılar" başlıklı çalışmalarda Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan veya farklı anlamda kullanılan sözler tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarında her geçen gün kaybolan söz varlığının kayıt altına alınmasında ve Derleme Sözlüğü'nün geliştirilmesinde bu tür çalışmaların önemi büyüktür. Bu çalışmanın konusu, Yozgat'ın Çandır ilçesinde kullanıldığı hâlde Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan, farklı anlamda kullanılan ve Çandır kaydı olmayan sözlerin tespit edilmesidir. Çalışmanın amacı ise Çandır'dan derlenen sözler esasında genelde Çandır ağzının söz varlığını ortaya koymak, özelde Derleme Sözlüğü'ne katkıda bulunmaktır. Çandır ilçesinden derlenen sözlerin (kelime, birleşik kelime, atasözü, deyim) sayısı yaklaşık 900'dür. Bunlardan 106'sı Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan veya anlamı farklı olan, diğerleri Çandır kaydı olmayan sözlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ağız bilimi, Türkiye Türkçesi Ağızları, Derleme Sözlüğü, Çandır ilçesi (Yozgat)

Contributions to the Compilation Dictionary From the Çandır Dialect of Yozgat

Abstract: The main source regarding the vocabulary of Turkey Turkish dialects is the "Derleme Sözlüğü" (Compilation Dictionary) published by the Turkish Language Association. Despite some shortcomings, Compilation Dictionary is the most comprehensive dictionary of Turkey Turkish dialects. However, many words that are either absent from or not yet compiled in the Compilation Dictionary are still in use in Turkish dialects. Indeed, in recent years, studies titled "Contributions to the Compilation Dictionary from Such-and-Such Dialect(s)" have identified words that are either missing from the Compilation Dictionary or used in different meanings. The importance of such studies is significant in documenting the gradually disappearing vocabulary of Turkish dialects and enhancing the Compilation Dictionary. The subject of this study is to identify words that are used in the Çandır district of Yozgat but are not included in the Compilation Dictionary, are used with different meanings, or are not specifically recorded as being from Çandır. The purpose of this

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / TÜRKİYE, E-posta: hakan.akca@hbv.edu.tr / ORCID ID: 00 00-0002-2524-1463.

study is, in general, to reveal the vocabulary of the Çandır dialect based on the words compiled from Çandır; and in particular, to contribute to the Compilation Dictionary. The total count of lexical items (words, compound words, proverbs, idioms) compiled from the Çandır district is approximately 900. Among these, 106 are words absent from the Compilation Dictionary or possess variant meanings, while the remaining are words not recorded in Çandır.

Key Words: *Dialectology, Turkey Turkish Dialects, Compilation Dictionary, Çandır district (Yozgat)*

Giriş

Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığı ile ilgili ana kaynak, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Derleme Sözlüğü*'dür. Derleme Sözlüğü, bazı eksikliklerine rağmen Türkiye Türkçesi ağızlarının en kapsamlı sözlüğü konumundadır. Ancak Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan veya henüz derlenmemiş pek çok kelime Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşamaktadır. Nitekim son yıllarda ağız araştırmacıları ve söz derlemecileri tarafından hazırlanan “Filanca Ağız(lar)dan Derleme Sözlüğüne Katkılar” başlıklı çalışmalarda Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan kelimeler veya sözlükte bulunduğu hâlde farklı anlamda kullanılan sözler tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarında her geçen gün kaybolan söz varlığının kayıt altına alınmasında ve Derleme Sözlüğü'nün geliştirilmesinde bu tür çalışmaların önemi büyüktür. Türkiye Türkçesi ağızlarından yapılan söz derlemeleri, aynı zamanda ağız atlası ve köken bilgisi çalışmalarına da katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmanın konusu, Yozgat'ın Çandır ilçesinde kullanıldığı hâlde Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan, farklı anlamda kullanılan ve Çandır kaydı olmayan sözlerin tespit edilmesidir. Çalışmanın amacı ise Çandır'dan derlenen sözler esasında genelde Çandır ağzının söz varlığını ortaya koymak, özelde Derleme Sözlüğü'ne katkıda bulunmaktır.

Çalışmada Yozgat'ın Çandır ilçesi, Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılmasında Çandır'ın yeri ve Çandır ağzı üzerine yapılan çalışmalar hakkında kısa bilgi verildikten sonra, çalışmada kullanılan malzeme ve yöntem açıklanmıştır. Derlenen sözler, *Derleme Sözlüğü'nde Çandır Kaydı Kaydı Bulunan Sözler*, *Derleme Sözlüğü'nde Çandır Kaydı Bulunmayan Sözler* ve *Derleme Sözlüğü'nde Olmayan veya Anlamı Farklı Olan Sözler* olmak üzere üç başlıkta alfabetik olarak listelenmiştir.

Çandır İlçesi

Yozgat ilinin güneydoğusunda yer alan Çandır ilçesi Yozgat'ın merkezine 124 km uzaklıktadır. İlçenin doğusunda Çayıralan, batısında Boğazlıyan, güneyinde Kayseri, kuzeyinde Sarıkaya ilçesi bulunmaktadır. İlçe merkezi düzlük bir alan üzerine kurulmuştur. Bu düzlüğün etrafı fazla yüksek olmayan tepelerle çevrilidir. Çandır'ın en yüksek tepesi Gülpınar köyü (eski adı: Doburcalı) yakınlarındaki Gevencik dağıdır. Güllü dağ, Samen tepesi, Beş tepeler, Ağ Bayır

ve Kel dağ diğer yükseltilerdir (Kapusuzoğlu 1997: 149-150). İlçenin nüfusu 2023 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre 4.434'tür. (URL-1).

Çandır 1930 yılında Belediye, 1948 yılında Bucak ve 20 Mayıs 1990 yılında da ilçe olmuştur. 15.07.1991 tarihinde ilk Kaymakamın göreve başlamasıyla hukuken kazanılan ilçelik vasfı fiilen uygulamaya geçmiştir (URL-2).

Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Çandır'ın Yeri

Karahan, Anadolu ağızlarını Doğu, Kuzeydoğu ve Batı olmak üzere üç ana gruba, Batı Grubu ağızlarını da dokuz alt gruba ayırmıştır (1996: 1-2, 114). Çandır ilçesi, Ankara merkez, Haymana, Bala, Şereflikoçhisar, Çubuk, Kırıkkale, Keskin, Kalecik, Kızılırmak (Çankırı) Çorum merkez ilçesi ve güneyindeki ilçeler, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Şarkışla, Gemerek (Sivas) ve Yozgat ağızlarının bulunduğu Batı grubunun VIII. alt grubunda yer almaktadır (Karahan 1996: 117).

Çandır Ağızı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yozgat'ın Çandır ilçesi ağızı üzerine İlaslan tarafından *Yozgat-Çandır Ağızı İnceleme – Metinler – Sözlük* adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (2006). Söz konusu çalışmadaki sözlük, derlenen metinlerde geçen kelimelerle sınırlıdır. İlaslan ayrıca metin dışı derlediği toplam 26 kelimeyi de sözlüğe eklemiştir. Araştırmacının öncelikli amacı, Çandır ilçesi ağızlarının ses ve şekil bilgisi özelliklerini incelemek olduğu için çalışmada yöreye ait bütün söz varlığının yer alması beklenemez. Nitekim yaptığımız derlemelerde yörede kullanılmasına rağmen bu çalışmada yer alamayan epeyce söz varlığı tespit edilmiştir. Ancak derlediğimiz kelimelerin sağlaması için bu çalışmadan faydalanılmıştır.

Kılıçer tarafından hazırlanan *Yozgat ve Yöresi Ağızları İnceleme – Metinler – Dizinler* adlı yüksek lisans tezinde Çandır merkezden derlenmiş yalnızca iki sayfalık bir metin bulunmaktadır (1998: 191-192). Bu sebeple söz konusu tezde Çandır ilçesine ait söz varlığı çok azdır. Yozgat'ın Çayıralan ilçesi ağızları (Korkmazyiğit 2010) ve Sorgun ilçesi ağızları (Ümüt 2006) üzerine yüksek lisans tezleri yapılmıştır. Derlediğimiz kelimelerin sağlaması için bu tezlerden de yararlanılmıştır.

Çalışmada Kullanılan Malzeme ve Yöntem

Bu çalışmada yer alan sözler kendi derlemelerimize dayanmaktadır. Söz derlemeleri, genellikle ev, bağ, bahçe, sokak gibi doğal ortamlarda veya düğün, bayram, cenaze gibi halkın sevinçli veya üzüntülü anlarında sesli ve yazılı kayıt yöntemleriyle yapılmıştır. Çalışmada Çandır ilçesinin yerlisi olan pek çok kaynak kişiden söz derlenmiş, aynı zamanda söz konusu ilçe ağızı ile ilgili kendi söz dağarcığımızdan da faydalanılmıştır. Derlenen sözlerin sağlaması, soruşturma yöntemiyle yapılmıştır. Yöreye ait olduğu kaynak kişilerce doğrulanamayan sözler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Derlemelerimiz uzun bir zamanda yapıldığı için elde edilen sözler pek çok kez birden fazla kaynak kişiden duyularak doğrulanmıştır. Ayrıca derlenen sözlerin doğruluğu soruşturma yöntemiyle kontrol edildiği için sözlerin derlendiği kaynak kişiler ayrı ayrı belirtilmemiştir. Derlenen sözlerin sağlaması için ayrıca *Yozgat-Çandır Ağzı İnceleme – Metinler – Sözlük* (İlaslan 2006), *Yozgat ve Yöresi Ağızları İnceleme – Metinler – Dizinler* (Kılıçer 1998), *Çayıralan ve Yöresi Ağızları* (Korkmazığit 2010) ve *Yozgat Sorgun İlçesi Ağzı* (Ümüt 2006) adlı lisansüstü tezler de taranmıştır.

Sözlerin derlenmesi ve tertip edilmesinde Demir ve Eker tarafından belirlenen ölçütler esas alınmış (2010: 91-102), sözlerin içerik planları ise Boz'un önerilerine göre hazırlanmıştır (2014: 95-102). Ayrıca, Demir (1999: 67-75), Akar (2009a: 1-11; 2009b: 216-224), Özmen (2010: 511-519), ve Erdem (2013: 95-102) tarafından belirlenen ağız sözlükçülüğü konusundaki sorunlar da dikkate alınmıştır. Pekacar (2024: 367-389) tarafından hazırlanan “Feruz Köyü (Ayaş/Ankara) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar” adlı çalışma da yöntem konusunda yol gösterici olmuştur. Derlenen sözlerin tertibinde şu ölçütler kullanılmıştır:

- 1) Ölçünlü dilden yapıca veya anlamca ayrılan ve ölçünlü dilde bulunmayan sözler derlenmiştir. **dāl** “değil”, **dölek** “akıllı, uslu”, **ellām** “herhâlde, galiba”, **nörüyön?** “Nasılsın” vb.
- 2) Ölçünlü dilde bulunan ancak düzensiz ses gelişmeleri gösteren **tiken** “diken”, **tohanmak** “dokunmak”, **kömmek** “gömmek”, **kölge** “gölge” gibi kelimeler çalışmaya dâhil edilmiştir.
- 3) Ölçünlü dilde bulunmakla birlikte, ölçünlü dildekinden anlamları farklı anlamı olan **ğavrama** “orakla biçerken elle tutulan ekin tutamı”, **depe** “baş, kafa”, **zorlu** “güzel, hoş, beğenilen” vb. sözler derlenmiştir.
- 4) Madde başları iki dilli sözlük esasına göre tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle, derlenen sözler madde başı yapılmış, kelimelerin ölçünlü dildeki karşılıkları verilmiştir. Sözlerin tanımlanmasında TDK internet sitesinde bulunan çevrimiçi Güncel Türkçe Sözlük ve Derleme Sözlüğü'nden yararlanılmıştır (URL-3).
- 5) Mümkün oldukça her söz için kaynak kişilerden derlenmiş örnek cümleler, varsa madde başı sözlerin içinde geçtiği atasözü, türkü, mâni vb. verilmeye çalışılmıştır. Örneğin, **ahır sekisi**: *isim*. Ahır içinde oturmak için tahtadan yapılmış sedir. **Oturdū ahır sekisi, çārdī isdambul türküsü** (atasözü). Yoksulluğuna bakmadan gösteriş yapmaya kalkanların durumunu anlatmak için kullanılır. *Harfiyen*: “Oturduğu ahır sekisi, söylediği İstanbul türküsü”.
- 6) Kaynak kişilerin bazı sözler hakkında verdikleri tarifler, ilgili maddelerde örnek cümle olarak verilmiştir. Örneğin, **gilamada**: *isim*. Budanmış üzüm dalı. **Üzümler ilkbaharın bıdanır, o bıdanan dallara gilamada dirik**. “Üzümler ilkbaharda budanır, o budanan dallara gilamada deriz.”

7) Çalışmada yer alan atasözü ve deyimlerin anlamları yazıldıktan sonra ölçünlü dildeki biçimleri *harfiyen* açıklamasıyla verilmiştir. Örneğin, **babayın anayın aşımı içiyim**: *deyim*. Yok artık, daha neler anlamında şaşkınlık durumunda söylenen bir söz. *Harfiyen*: Babanın, annenin çorbasını içeyim.

8) Çalışmada eş biçimli sözler Roma rakamlarıyla ayrılmıştır:

sil I: *isim*. Sel, su baskını.

sil II: *isim*. Salya, ağızdan sızan tükürük

9) Eş anlamlı kelimeler birbirine bk. “bakınız” kısaltmasıyla gönderilmiştir.

10) Madde başı sözlerin farklı anlamları normal rakamlarla ayrılmıştır: **aba I** *isim*. 1) Anne 2) Abla.

11) Madde başı sözlerin türleri, yöredeki kullanımları esas alınarak verilmiştir.

12) Çalışmada Çandır ağzının karakteristik seslerini ve fonetik özelliklerini göstermek amacıyla şu transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır: **ā**: uzun a, **ē**: uzun e, **ī**: uzun ı, **î**: uzun i, **ō**: uzun o, **ō̄**: uzun ö, **ū**: uzun u, **ū̄**: uzun ü, **ó**: o ile u arası ünlü, **ú**: u ile ü arası ünlü; **g̃**: orta damak g’si, **g̣**: arka damak g’si, **ḥ**: sızıcı ve hırıltılı h ünsüzü, **ḳ**: orta damak k’si, **ḳ̣**: arka damak k’si, **ŋ**: damak n’si, **g̣̣**: kalın ünlüyle hece kurmasına rağmen ön damaksıl özelliğini koruyan g ünsüzü (örneğin, **g̣̣avır** “gāvur”), **ḳ̣**: kalın ünlüyle hece kurmasına rağmen ön damaksıl özelliğini koruyan k ünsüzü (örneğin: **ḳ̣art** “kâğıt”).

Derleme Sözlüğünde Çandır Kaydı Bulunan Sözler

Çalışmada öncelikle Derleme Sözlüğü’nde Çandır (Yozgat) kaydı olan sözler taranmıştır. Tarama için Tahiroğlu’nun doktora tezi kapsamında hazırladığı (Tahiroğlu 2010), çevrimiçi *Türk Dil Kurumu-Derleme Sözlüğü Veri Tabanı* kullanılmıştır (URL-4). Bu veri tabanı, Derleme Sözlüğü’ndeki yer adlarına göre tarama yapma imkânı sunmaktadır. Veri tabanının yer adları bölümüne “Çandır” kelimesi yazılarak yapılan aramada Derleme Sözlüğü’nde Yozgat, Giresun, Isparta, Ankara, Muğla, Ordu, Antalya, Çanakkale illerindeki Çandır ile Adana ve Çankırı illerindeki Çandırlar’a ait veriler sıralanmıştır. Bunlar arasında Yozgat’ın Çandır ilçesine ait toplam 4 kelime bulunmuştur. Derleme Sözlüğü’nde yer bilgisi Çandır *Boğazlayan -Yozgat olan **berdi** (I) “1. Sapı hasır, zembil, ip yapmakta, semer yastık doldurmakta ve dam örtmekte kullanılan bir çeşit saz.”, **coruk** (I) “Gelişmemiş, büyümemiş.”, **ev şenliği**: “Bir kimsenin karısı, eşi.” ve **gilve**: “raf.” kelimeleri kaynak kişilere sorulmuş, Çandırılı kaynak kişiler bu kelimeleri bilmediklerini, yalnızca “Bir erkeğin karısı” anlamındaki “ev şenliği” kelimesinin nadiren yörede kullanıldığını söylemişlerdir.

Bunun dışında Derleme Sözlüğü’nde Giresun ilindeki Çandır yer bilgisi bulunan 32 kelimedenden 7’sinin (**ağsak** “aksak”, **ağsamak** “aksamak”, **dirgen** “tarım aleti”, **ebemkuşağı** “gökkuşağı”, **hayat** “sofa”, **he** “evet” ve **takı** “geline verilen armağan”); Isparta ilindeki Çandır yer bilgisi bulunan 61 kelimedenden 13’ünün

bazı ses ve anlam farklılıklarıyla (**avara** “başiboş, işsiz”, **damızlık** “maya”, **darı** “mısır”, **malama** “karışık tahıl”, **mazı** “meşe ağacı meyvesi” **merdek** “mertek”, **tahra** “satır”, **yal** “hayvan yemi”, **seki** “sedir”, **sele** “sepet”, **sirken** “yabani semizotu”, **şıra** “üzüm suyu” ve **yeli** “yele); Antalya’nın Serik ilçesindeki Çandır yer bilgisi bulunan 11 kelimedenden 3’ünün (**zevle** “öküz boyundurduğunda bir parça”, **yağlık** “mendil” ve **yen** “giysi kolu”) ve Adana Çandırılar yer bilgisi bulunan 27 kelimedenden 3’ünün bazı anlam farklılıklarıyla (**boydah** “yaya”, **mayasır** “nasır”, **mut** “tahıl ölçeceği”) Yozgat’ın Çandır ilçesinde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Ankara, Çanakkale, Muğla, Ordu illerine bağlı Çandır ve Çankırı Çandırılar yer bilgisi bulunan kelimeler ile Yozgat Çandır yer bilgisi bulunan kelimeler arasında ortaklık görülmemiştir.

Derleme Sözlüğünde Çandır Kaydı Bulunmayan Sözlər

A

aba I isim. 1) Anne 2) Abla. **Abamıñ gulā bek duymaz, ıclı çıracıñ.** “Annemin kulağı pek duymaz, biraz bağıracaksın”. **Nörüyöñ mihri aba, iyi misin?** “Nasılsın Mihri abla, iyi misin?”

aba İ isim. Çoban, deveci ve göçebelerin giydiği kalın kumaştan yapılmış uzun, yakasız üstlük. **Bu neymiş, ababi** “Bu neymiş, aba gibi?”

aba da bir, kebe de bir giylene; çirkin de bir, güzel de bir sevene: atasözü. Beğeniler ve zevkler kişiden kişiye değişir. *Harfiyen:* Aba da aynı, kebe de aynı giylene; çirkin de aynı, güzel de aynı sevene.”

abā ünlem. Şaşırma ve korku bildirir. **Abā bir göreciñ bir balıñ var:** “Abo, bir göreceksin, çok balık var.”

abdal: isim. 1) Çingene. *bk. cingān* 2) Sünnetçi.

acer: sıfat. Yeni. **Duüne gelirken acer şayahıñı giy de gel.** “Düğüne gelirken yeni şayahını giy de gel.” **Adam boş vir, acer dāl ya.** “Adam boş ver, yeni değil ya.”

acından ölmek: deyim. Çok acıkmak. **Avrat haydi gayrı acımdan öldüm.** “Hanım, haydi artık, çok acıktım.”

adam balı: isim. Adam balığı. 20 veya 25 cm boyunda bir tür tatlı su balığı. **Bu çapar dāl lan, adam balığı.** “Bu çapar değil lan, adam balığı”

afat: isim. Doğal felaket. Çok şiddetli yağmur, fırtına vb. için kullanılır. **Biñ dohuz yüz atmış dörtde afad oldu, sil geldi, sirları gôtürdü.** “1964’te afat oldu, sel geldi, sığırları gôtürdü.”

āferine beş tas su içmek: deyim. Başkalarının doldurmasına gelmek, gaza gelmek. **Babañ böyle işde, āferine beş tas su içir.** “Baban böyle işte, aferine beş tas su içir.”

aha: ünlem. İşte. **Pışığı aha şuruya göduydum.** “Testereyi işte şuraya koyduydum.”

ahıdıh: *isim.* İdrar, sidik, çiş. **Ahıdım geldi.** “Akıdığım geldi.”

ahır sekisi: *isim.* Ahır içinde oturmak için tahtadan yapılmış sedir. **Oturdū ahır sekisi, çārdī isdambul türküsü** (*atasözü*). Yoksulluğuna bakmadan gösteriş yapmaya kalkanların durumunu anlatmak için kullanılır. *Harfiyen:* “Oturduğu ahır sekisi, söylediği İstanbul türküsü”

ahıtmak: *fiil.* İşemek.

ahraz: *isim.* Dilsiz, konuşamayan. **Ahraz mısıñ, niye ğonuşmuyon?** “Dilsiz misin niye konuşmuyorsun?”

ajlıh: *isim.* Açlık, aç olma durumu. **Ajlıñ ney var mı?** “Açlığın filan var mı?”

alaca düşmek: *deyim.* Üzümler olgunlaşmaya başlayıp yenecek duruma yakın bir duruma gelmek. **Üzümlere alaca düşmüş, yahında yirik.** “Üzümlere alaca düşmüş yakında yeriz.”

alhā: *ünlem.* Hayret ve şaşma bildirir.

ālemek: *fiil.* Durdurmak. **Arabayı āle, inecām.** “Arabayı durdur, ineceğim”

alıcı: *isim.* Atmaca. **Cücükleri alan ğuşa alıcı dirdik.** “Civcivleri alan kuşa alıcı dirdik.”

alıh: *isim.* Palan, hayvanın beline konulan eski çul. **Eşşāñ üsdüne alıh ğorduñ.** “Eşeğin üstüne alık koyardık.”

alma: *isim.* Elma. **Bıldır alma çoudu, bu yıl bek olmadı.** “Geçen yıl elma çoktu, bu yıl çok olmadı”

ālemek: *fiil.* Eğilmek. **Ğadınıñ yüzü ālmiş.** “Kadının yüzü eğrilmiş.”

al saña bir ğaya, niriye dayarsañ daya: *deyim.* 1) İçinden çıkılması zor veya çözülmesi güç durumlarda söylenen bir söz. 2) Beklenmedik bir anda dokundurucu söz işitildikten sonra söylenen bir söz.

amā: *ünlem.* Hayret, şaşırma ve üzüntü bildirir. *bk. amō, amanī.*

aman ha: *ünlem.* Sakın, aman. **Aman ha ayānı birañma.** “Sakın ayağını bırakma.”

amanī: *ünlem.* Korku, hayret, şaşırma bildirir. *bk. amā, amō.*

amel: *isim.* İshal. *bk. ötürük.* **Yidīm bir şey toñandı, amel oldum.** “Yediğim dokundu, ishal oldum.”

amō: *ünlem.* Üzüntü ve hayret bildirir. *bk. amā, amanī.*

analıh: *isim.* Üvey anne. **Analīm baña çoñ iyi bañdı.** “Analığım bana çok iyi baktı.”

ānamak: *fiil.* Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak.

antere: *isim.* Entari genellikle tek parçalı kadın giysisi. **Anteresini giydi, geldi.** “Entarisini giydi, geldi.”

aralaşmak: *fiil*. Kavga eden taraflar ayrılmak.

ār otur batman gōtür: *atasözü*. Ağırbaşlı ol ki el üstünde tutulasın. *Harfiyen*: Ağır otur, batman gōtür. **Aman yavrim, dōlek duruñ, ār oturuñ, batman gōtürüñ.** “Aman yavrum uslu durun, ağır oturun, batman gōtürün.”

āsah: *sıfat*. Aksayan, topallayan.

aşılı I: *isim*. Aşık kemiği ve bu kemikle oynanan bir oyun.

aşılı II: *isim*. Âşık, halk şairi. **Aşılı Halil varıdı, Ramazan’da tenike çalardı, bizi zōhüre ğaldırırđı.** “Âşık Halil vardı, Ramazan’da teneke çalardı, bizi sahura kaldırırdı.”

āt yahmak: *deyim*. Ağıt yakmak, ölen bir kimsenin iyiliklerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felaketlerin acılı etkilerini söz veya ezgi ile dile getirmek.

āz: *isim*. Ağız, yavrulayan hayvanların ilk sütü. **Yırsen āz var.** “Yersen ağız var.”

āzi ğalabalılı: *sıfat*. Ağzı kalabalık, birbirini tutmayan sözler söyleyen, yerli yersiz konuşan, boşboğaz (kimse). **Adamıñ āzi ğalabalılı.** “Adamın ağzı kalabalık.”

āzını yansılamak: *deyim*. Birinin konuşmasını taklit ederek eğlenmek. **Şu ōlana bañele āzımı yansılıyor.** “Şu oğlana bak hele konuşmamı taklit ediyor.”

ame: *isim*. Babanın kız kardeşi, hala. **Bu benim amemiñ ğızı olur.** “Bu benim halamın kızı olur”

anadut: *isim*. Ekin demetlerini kağnyaya veya arabaya koymaya yarayan, üç çatallı uzun saplı tarım aleti.

april beşi: *isim*. Halkın iklim hesabına göre nisan ayının beşi. **Sahın april beşinden, camızı ayırır eşinden.** (*Atasözü*). Nisan ayının beşinde havanın çok soğuk olabileceğini belirtmek için söylenir. *Harfiyen*: Sakın nisanın beşinden, mandayı ayırır eşinden.

arabaşı: *isim*. Bol tavuk etiyle yapılan, özellikle kış aylarında tepside dondurulmuş hamurla, sıcak içilen ekşili, biberli bir çeşit çorba. **Ahşam bize geliñ, arabaşı yapacılı.** “Akşam bize gelin, arabaşı yapacağız.”

arahlamak: *fiil*. Çalmak, aşirmek.

arısdah: *isim*. Tavan veya tavandaki ağaçların arasındaki boşluk. **Arısdahıta yabalar, seni sohsun babalar, sevdियsem ben sevdim, Zōhre niye çabalar?** “Tavanda yabalar, seni soksun babalar, sevdiysem ben sevdim Zühre niye çabalar?” (Türkü sözü).

arın: *isim*. Alın. **Adamı arınıñ şahından vurmuşlar.** “Adamı alınının ortasından vurmuşlar”

ariye virmek: *deyim*. İsraf etmek, gereksiz yere harcamak. **Ğalan ğumaşı sahladıñ, ariye virmedim.** “Kalan kumaşı sakladım, israf etmedim.”

ärmek: *fiil*. Eğirmek, yün, pamuk vb.ni iğ ile büküp iplik durumuna getirmek.

arnac: *isim*. Karşı, ön taraf. **Güneşin arnacında ekin biçerdik.** “Güneşin karşısında ekin biçerdik.

asbap: *isim*. Elbise. **Asbaplarımı yuduñ nu?** “Elbiselerimi yıkadın mı?”

aside: *isim*. Yağ ve un ve pekmez karıştırılarak yapılan bir çeşit tatlı. **Eveli aside yapardıñ.** “Önceden aside yapardık.”

avara: *isim*. Başboş, işsiz.

avrat duz, gôtü cız demek: *deyim*. Karısı herhangi bir şey isteyince ihtiyaçları karşılayamayan koca sıkıntıya düşmek. **Yârin avrat duz diyecek, gôtün cız diyecek.** “Yakında kadın tuz diyecek, gôtün cız diyecek.”

ayañçañ: *isim*. 1) Ayakkabının çamurunu temizlemek için kapı önüne sabitlenmiş ince demirden yapılmış alet. 2) Merdiven basamağı.

ayazda ğalmış eşsek tersi gibi: *deyim*. İnsanlara çok soğuk davranan, sert mizaçlı kimseler için söylenir. *Harfiyen:* Ayazda kalmış eşek pisliği gibi. **Adam aynı ayazda ğalmış eşsek tersi gibi sert.** “Adam aynı ayazda kalmış eşek pisliği gibi sert.”

ayılmak: *fiil*. 1) Ayılmak, kendine gelmek. 2) Gerçeği anlamak.

ayıtlamak: *fiil*. Ayıklamak, seçmek, temizlemek. **Ölum şu piricin daşını ayıtlayın.** “Oğlum şu pirincin taşını ayıklayın.”

azap: *isim*. Bir yıllık tutulan erkek hizmetçi, uşak.

B

bā I: *isim*. Bağ, demet.

bā II: *isim*. Bağ, üzüm yetiştirilen yer. **-Niriye gidiyoñ? -Bā billemiyе gidiyom.** “-Nereye gidiyorsun? – Bağ bellemeye gidiyorum.”

babalı boynuna: *deyim*. Vebali, boynuna, “ben karışmam, sorumluluk sana veya ona düşer” anlamında kullanılan bir söz.

babayın anayın aşını içiyim: *deyim*. Yok artık, daha neler anlamında şaşkınlık durumunda söylenen bir söz. *Harfiyen:* Babanın, annenin çorbasını içeyim.

baldırcan: *isim*. Patlıcan.

banah: *isim*. Banak, sulu yemekleri yemek için, yufka ekmeğin kaşık şekline getirilmiş hâli. **Sen banah yapmasını bili'yō?** “Sen banak yapmasını biliyor musun?”

bar bar bārmak: *deyim*. Hiç durmadan sürekli bağırıp çağırmak, bas bas bağırarak. **Ölan cin dutmuş gibi bar bar bāriyör.** “Oğlan cin tutmuş gibi bas bas bağırıyor.”

barnaḥ: isim. Parmak. **Ben beş yaşımaca barnāmı sordum.** “Ben beş yaşıma kadar parmağımı emdim.”

baş biraḥmak: *deyim.* Kağnıda öküz, boyunduruktan kafasını çıkarıp boşa çıkmak. **Bu öküz baş biraḥıyor.** “Bu öküz baş bırakıyor.”

baş dutmak: *deyim.* Bir işte öncülük etmek, öneyak olmak. **Ben saña çoḥ didim şo evi alaḥ diyi amma sen baş dutmadıḡ.** “Ben sana çok dedim şo evi alalım diye ama sen baş tutmadın.”

başlı ġışlı yatmak: *deyim.* Tek kişilik yatakta iki kişi ayakları birbirine bakacak şekilde yatmak. **Ābiñinen sen başlı ġışlı yatıḡ.** “Ağabeyinle sen başlı kışlı yatın.”

baş olmamak: *deyim.* Bir işin sonu gelmemek, iş bitmemek; işin arkası kesilmemek. **Bunnarı ayıtlamaynan baş olmuyor.** “Bunları ayıklamayla baş olmuyor.”

batman: isim. Yaklaşık 8 kilogramlık ağırlık ölçüsü. **İki şinik būdaynan, üç batman üzüm aldım.** “İki çinik buğday ile üç batman üzüm aldım.”

bayaḥ: *zarf.* Az önce, demin. **Emmim bayaḥ burdaydı, niriye gitdi?** “Amcam demin buradaydı, nereye gitti?”

bayındırmak: *fiil.* Bayıltmak. **Beni bayındırmadan ameliyat itdiler.** “Beni bayıltmadan ameliyat ettiler.”

bazlama: isim. Bazlama. *bk. ġabırtlaḥ.*

beklik: isim. Peklik, kabızlık.

beldenat: isim. Arabaya buğday vb. yüklemek ve harman savurmak için kullanılan üç parmaklı, uzun saplı aygıt.

belek: isim. Kundak.

belik: isim. 1) Saç örgüsü. **Anam saçımı belik iderdi.** “Annem saçımı örerti.” 2) İşaret, nişan. *bk. belik atmak.*

belik atmak: *deyim.* Paylaşılan şeylerin kime ait olacağını, hissedarların seçtiği işaretlerle belirlemek. Daha çok, pay edilen kurban etlerinin kime ait olacağını belirlemek için kullanılır. **Etleri paylaştıḡdan sōna belik atarıḡ.** “Etleri paylaştıktan sonra belik atarız.”

bellemek: *fiil.* 1) Öğrenmek, ezberlemek. **Namaz sūrelerini belledim.** “Namaz surelerini öğrendim.” 2) Sanmak, zannetmek. **Beni Aḡgara’da bellemiş.** “Beni Ankara’da sanmış.”

belletmek: *fiil.* Öğretmek. **Hocamız dovālari ĩce belletmedi.** “Hocamız duaları iyce öğretmedi.”

bıcırġan: isim. Bıcılğan, ayak parmaklarının arasında ter veya nem sebebiyle oluşan yara, çatlak. **Ayaḡlarıḡ bıcırġan olmuş, melhem çal.** “Ayakların bıcılğan olmuş, merhem sür.”

bıldır: *Zarf.* Geçen sene, geçen yıl. **Bıldır da geldiydın 'lê?** “Geçen yıl da geldiydın, değil mi?”

bızalacı: *sıfat.* Gebe inek veya manda. **İki bızalacı inām mar.** “İki gebe ineğim var”.

bil I: *isim.* Bel, insan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm. **İk gündür bilim ārıyor.** “İki gündür belim ağrıyor.”

bil II: *isim.* Toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı.

billemek: *fiil.* Toprağı bel adı verilen tarım aletiyle işlemek, alt üst etmek. - **Niriye gidiyön? -Bā billemiyē gidiyom.** “-Nereye gidiyorsun? – Bağ bellemeye gidiyorum.”

biñdallı: *isim.* Gelinlerin giydikleri sırma işlemeli kaftan.

bir: *zarf.* Çok, pek çok. **Bir göreciñ, bir gacıyor.** “Bir göreceksin çok hızlı koşuyor.” **Özde bir balıh var.** “Derde çok balık var.” **Çocuñ bir yidi, bir yidi ölecek sandım.** “Çocuk o kadar çok yedi ki ölecek sandım.” **Şurda gaysı varıdı, bir bitmiş, bir bitmiş.** “Şurada kayısı vardı, bir bitmiş, bir bitmiş (çok olmuş).”

bir dam bir gapi: *deyim.* Tutarsız ve saçma söz anlamında kullanılır. **Onuñ da ne didi belli dāl, bir dam bir gapi.** “Onun da ne dediği belli değil, bir dam bir kapı.”

bir ğalbır: *deyim.* Bir yerde çok fazla kişi olduğunu, bir yerin kalabalık olduğunu bildirmek için kullanılır. **Bir ğalbır adam / çocuñ varıdı.** “Çok kalabalık insan / çocuk vardı.”

birez: *sıfat.* **Birez de mısır darı ekdim.** “Biraz da mısır ekdim.”

bitdecik: *sıfat.* Bir tanecik, yalnızca, sadece. **Bitdecik ölüm mar.** “Bir tanecik oğlum var.”

boy: *isim.* Bir boy uzunluğunda derinlik ölçüsü. Daha çok deniz, göl veya derenin derinliğini ölçmek için kullanılır. **Burası derin dāl, boy.** “Burası derin değil, bir boy ölçüsünde.”

boyu gavañ, ahlı savañ: *deyim.* Boyu posu yerinde ama akıl yoksunu kimseler için kullanılır. *Harfiyen:* Boyu kavak, akli savak.

boyunduruñ: *isim.* Kağnıda öküzlerin boyunlarına takılıp birlikte çalışmalarını sağlayan aygıt.

bör: *isim.* 1) İnsan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki yan bölümü. **Börüm ārıyor, tohdura gidecām.** “Böğrüm ağrıyor, doktora gideceğim”. 2) Yan, yan taraf. **Sen otur, ben de börüñe otuyuyum.** Sen otur, ben de yanına oturayım.”

bulup buluşdurmak: *deyim.* Çaba göstererek bir şeyler sağlamak. **Ben ossam bulurum buluşdururum o evi alırım.** “Ben olsam bulup buluştururum, o evi alırım.”

buğalmak: *fiil.* 1) Usanmak, sıkılmak. **Evde dura dura buğalıyom.** “Evde dura dura sıkılıyorum.” 2) Darda kalmak. **Al şu parayı yavrum, buğalma.** “Al şu parayı yavrum darda kalma.”

buymak: *fiil.* Çok üşümek, donmak. **Vah yavrum, elleriñ buymuş, zobañın yanına var.** “Vah yavrum ellerin donmuş, sobanın yanına git.”

C

cacıh: *isim.* Madımdan yapılmış sulu yemek.

camız: *isim.* Manda. **Saħın april beşinden, camızı ayırır eşinden.** “Sakin, nisanın beşinden, mandayı ayırır eşinden.”

carı: *zarf.* Tez, çabuk.

carıca: *zarf.* Çabukça, aceleyle. **Carıca ameme varıñ da geliñ.** “Çabukça halama gidin de gelin.”

cehiz: *bk. cihiz.*

cerek: *isim.* Yaklaşık insan bileği kalınlığında, uzun, yuvarlak sırık. **Adamıñ cerek gibi boyu var.** “Adamın cerek gibi boyu var.”

cılbaħ: *isim.* Çıplak. **Yavrum cılbaħ durma hasda oluñ.** “Yavrum çıplak durma, hasta olursun.”

cılğa: *isim.* İnce, dar, taşlı yol, patika.

cılındırıh: *isim.* Etin yenmeyen, sinirli bölümü. **Etiñ cılındırını ĩce ayıtlayıñ.** “Etin cılındırığını iyice ayıklayın.”

cıñgıl: *sıfat.* 1) Küçük, ufak. 2) Küçük üzüm salkımı. **Bir cıñgıl üzüm mirdi.** “Bir cıñgıl üzüm verdi.”

cıñgıl helkesi: *isim.* Bakırdan yapılmış küçük bakraç. **Helkeniñ gúçcüne cıñgıl helkesi dirdik.** “Helkenin küçüğüne cıñgıl helkesi dirdik.”

cırnaħ: *isim.* Yaprakları tırtıklı, yenebilen bir çeşit yabani ot.

cicimayı: *isim.* Evliliğin ilk ayları. **Dur bālım cicimayı bitinci sıçımayı başlar.** “Dur bakalım cicimayı bitince sıçımayı başlar.”

cihiz: *isim.* Çeyiz, Gelin olacak kız için hazırlanan her türlü eşya. *bk. cehiz.*

cilat: *isim.* Jilet.

cimcik: *isim.* 1) Çimdik 2) İki parmak ucuyla alınan miktar, tutam (toz hâlindeki maddeler için). **Bi cimcik duz atañ.** “Bir cimcik tuz atarsın.”

cimciklemek: *fiil.* Çimdiklemek

cin arabası: *isim.* Bisiklet. *bk. pisiklet.*

cin dutmak: *deyim.* 1) Çok sinirlenmek. **Ölana saħın bunu dime, duyarsa cin dutar.** “Oğlana sakın bunu söyleme, duyarsa çok sinirlenir.” 2) Delirmek, aklını

oynatmak. **Ölan cin dutmuş gibi bar bar bāriyor.** “Oğlan delirmiş gibi bas bas bağıriyor.”

cinğan: *isim.* Çingene. *bk. abdal.*

cinleri depesine gelmek: *deyim.* Çok öfkelenmek. **Şu olanı görüncü cinlerim depeme geliyor.** “Şu oğlanı görünce cinlerim tepeme geliyor.”

cinli: *sıfat.* Çok sinirli, çok öfkeli (kimse).

ciyer: *isim.* 1) Akciğerle karaciğerin ortak adı. 2) Evlat, yakın akraba. **Hepisi ciyer, hiçbirine giyamam.** “Hepsi ciğer, hiçbirine kıyamam.”

culuh: *isim.* Hindi.

cücük: *isim.* 1) Kuru soğanın en iç bölümü. **Bu her zaman sovanıñ cücünü yir.** “Bu her zaman soğanın cücüğünü yer.” 2) Kümes hayvanlarının yavrusu, civeciv. **Aman yavrum baħar oluñ, cücükleri pisik ğapar.** “Aman yavrum bakar olun, civecivleri kedi kapar.” 3) Küçük, ufak.

cümērtesi: *isim.* Cumartesi. **Cuma yahut cümērtesi gelecām.** “Cuma yahut cumartesi geleceğim.”

Ç

çā: *isim.* Kağının yan taraflarına, yükün düşmemesi için konulan ağaçlar.

çārdēk: *isim.* 1) Etlı meyvelerin içinde bir veya birden çok bulunan, çoğu sert bir kabukla kaplı tohum. **Ġaysı çārdē.** “Kayısı çekirdeği.” **Bu erik çārdēkden yitişme.** “Bu erik çekirdekten yetişme.” 2) Çekirdek, ay çekirdeği. **Geliñ, çārdēk çirtiyoh.** “Gelin, çekirdek çitliyoruz.” *bk. şemşāmer.*

çārmak: *fiil.* 1) Birine gelmesi için seslenmek. 2) Bağırmak. 3) Şarkı, türkü söylemek. **Bu çok ğüzel türkū çārır.** “Bu çok güzel türkü söyler.” *bk. çīrmak.*

çāhıldah: *isim.* Koyunların kuyruklarının altına yapışıp kuruyan pislik.

çāhır tikenı: *isim.* 1) Sarı çiçekli, 60 cm’ye kadar uzayabilen dikenli bir bitki. 2) *Mecazen,* kavgacı, sinirli kimse.

çāhmaħ daşı: *isim.* 1) Birbirine veya bir metale vurunca kıvılcım çıkaran bir tür kahverengi taş. 2) Düvenlerin altına çakılan, kesici bir taş. **Düvenleriñ altına çāhmaħ daşı çāhallar.** “Dövenlerin altına çakmak taşı çakarlar.”

çalġı: *isim.* Çalıdan yapılmış ahır süpürgesi.

çalħama: *isim.* Ayran. **Börēñ yanna çālħama yapıñ.** “Böreğin yanına ayran yapın.”

çalmak: *fiil.* 1) Yoğurt yapmak için sütü mayalamak. **Yourt çalacām, ğomşudan damızlıħ al da gel.** “Yoğurt mayalayacağım, komşudan maya al da gel.” 2) Bir şeyin üzerine bir şey sürmek. **Ellerime melhem çaldım.** “Ellerime merhem sürdüm.” 3) Vurmak. **Hayvana zopayı çaldım ama yirinden ğıpramadı.**

“Hayvana sopayı vurdum ama yerinden kıpırdamadı.” 5) Çalmak, aşırarak, hırsızlık yapmak.

çaman: *isim.* Çemen. **Çarşıya gidek de çaman ekmek yiyek.** “Çarşıya gidelim de çemen ekmek yiyelim.”

çap: *isim.* Eğri. **Adamın ayā tüm çap.** “Adamın ayağı tamamen eğri.”

çar: 1) Çarşaf, başı ve vücudun üst bölümünü örten siyah üstlük. **Benim çarım yoh ya eben irahmetlik birinden isderdi.** “Benim çarım yok ya, babaannen rahmetlik, birinden isterdi.” 2) Peçe, kadınların yüzlerine örttükleri siyah örtü.

çarlı: *isim.* Çarık. İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen sırimla sıkıca bağlanan ayakkabı. **Çarılılar yımıssasın diyi toprā kómerdik.** “Çarıklar yumuşasın diye toprağa gömerdik.”

çarşı ekmā: *isim.* Çarşıda satılan ekmek, somun ekmek. **Ben çarşı ekmā yiyecām.** “Ben çarşı ekmeği yiyeceğim.”

çatmak: *fiil.* 1) Kurmak, tanzim etmek. **Yarın çatıyı çatacılı.** “Yarın çatıyı yapacağız.” 2) Yüğü hayvana iki yanlı yüklemek. **Eşşā çalıh görüh, üsdüne yükü çatarılı.** “Eşeğe çalık koyarız, üstüne yükü çatarız.”

çay işmek: *deyim.* Kahvaltı yapmak. **Çay işdiñiz mi ğurban oldüm?** “Kahvaltı yaptınız mı kurban olduğum.”

çebicik: *isim.* Alkış.

çebicik çalmak: *fiil.* Alkışlamak.

çedene: *isim.* Kendir, kenevir tohumu.

çekmek: *fiil.* Bir yerden bir yere taşımak. **Sapı ğanıynan çekerdik.** “Sapı kağınyla taşırdık.”

çelmek: *fiil.* 1) Bir şeyin yönünü değiştirmek. **Arılıñ suyunu bu yannı çel.** “Arkın suyunu bu tarafa çel.” 2) Yolundan çevirmek, engel olmak.

çeneñ çekilsin: Ölüp de artık konuşamayasın anlamında bir beddua.

çenilemek: *fiil.* Canı yanan köpek ağlar gibi acı acı ses çıkarmak.

çerik: *isim.* Yaklaşık 6 kiloluk hububat ölçüsü.

çeten: *isim.* Saman taşımak için kağının dört kazığı arasına kendirden örülen örtü. **Abıl'ın Ali'ye bir mut būdaynan bi çeten samana ırğat durdum.** “Abıl'ın Ali'ye bir mut buğdayla bir çeten samana tarım işçisi oldum.”

çıĝmak: *fiil.* Kuru yiyecekler nemlenip yumuşamak. **Püskütler çıĝmış.** “Bisküviler nemlenmiş.”

çıĝnamak: *fiil.* Çıĝnemek. **Sırtımı çıĝnayıvir.** “Sırtımı çıĝneyiver.” **Bekmez yaparken üzümleri havutta çıĝnarılı.** “Pekmez yaparken üzümleri havuzda çıĝneriz.”

çirmak: *fiil.* Çağırarak, seslenmek. **Gelinbacımı çir da gelsin.** “Gelinbacımı çağır da gelsin.” *bk. çarmak.*

çitliḥ: *isim.* 1) Tırpanla ekin biçenlerin ayaklarına bağladığı demet. **Tırpannan ekin biçerken ayāmıza bāladīmıza çitliḥ dirdik.** “Tırpanla ekin biçerken ayağımıza bağladığımızı çitlik derdik.” 2) Çalı süpürgesi yapılan bir bitki.

çillenmek: *fiil.* Patates, soğan vb. çimlenmek, yeşermek. **Patetisler çillenmiş.** “Patatesler çillenmiş.”

çimdirmek: *fiil.* Birini yıkamak, banyo yaptırmak.

çimmek: *fiil.* 1) Yıkamak. **Yiyenim eve gidip çimdirdim.** “Yeğenim, eve gidip yıkadım.” 2) Yüzmek. **Haydın öze gidek de çimek.** “Haydi dereye gidelim de yüzelim.”

çinik: *isim.* Yarım teneke veya yaklaşık sekiz kiloluk hububat ölçüsü, *bk. şinik.* **Emmim iki çinik būday virdi.** “Amcam iki çinik buğday verdi.”

çitme atmak: *fiil.* Çifte atmak, at, eşek arka ayakları ile vurmak. **Atın arḥasında diḡelme, çitme atar.** “Atın arkasında durma, çifte atar.”

çizmek: *fiil.* Çözmek. **Ayakḡabımın bānı çizemedim.** “Ayakkabımın bağını çözemedim.”

çocū işe sal, arḥasından sen var: *atasözü.* Çocuk kendisine buyurulan işi yapamayacağı için işi buyuran kimsenin onun arkasından gitmesi gerekir. (Genellikle çocuğun verilen işi yapamadığı ve işi buyurandan yardım istediği durumda söylenir).

çoḡan: *isim.* Kökü sabun gibi köpüren genellikle temizlik işlerinde kullanılan bir bitki.

çorah: *sıfat.* Verimsiz toprak.

çot: *isim.* Eli veya kolu sakat olan kimse, çolak. **Yavrum kimseyi yansılama, çot oluḡ.** “Yavrum kimseyi taklit etme, sakat olursun.”

çömçe: *isim.* Kepçe.

çul: *isim.* Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma; binek hayvanlarında eyerin altına serilen, kıl veya yünden yapılmış örtü.

D

daḡar: *isim.* Dekar, bin metrekairelik arazi ölçüsü.

dahı: *isim* Takı, düğüne gelenlerin getirdikleri hediyeler.

dahra: *isim.* Tahra, ağaç budamaya, kesmeye, odun kırmaya yarayan, satırdan biraz büyük, demir saplı araç. **Bu kōfteyi yaparḥan eti dahraynan ḡıyarıḡ.** “Bu köfteyi yaparken eti tahrayla kıyarız.”

dal: *isim.* 1) Dal, ağaç dalı. 2) Omuz, omuz başı. **Ben çocū dalıma alıyım.** “Ben çocuḡu omuzuma alayım.”

dāl: *edat.* Değil. **Şu Memed_ānıñ ğúvāsi dāl mi?** “Şu Mehmet Ağa’nın damadı değil mi?”

damızlıh: *isim.* Yoğurt, peynir vb. şeyleri yapmaya yarayan maya. **Yourt çalacādıam ama damızlıh yoh.** “Yoğurt mayalayacaktım ama maya yok”

dārmen: *isim.* Değirmen. **Būdayı dārmende ūdürdük.** “Buğdayı değirmende öğütürdük.”

darı: *isim.* Mısır, mısır tanesi. *bk.* **mısır darı.**

dayah: *isim.* Kağnyı durdurunca hayvanlara yük binmemesi için oku yukarıda tutmaya yarayan ağaç destek.

dē: *zarf.* Dek, değin, -e kadar. **Dē yasdıyaca tırpan biçerdim.** “Ta yatsıya kadar tırpan biçerdim.”

deñiñ dūrŭlsün: *deyim.* Perişan ol, harap ol anlamında ilenme sözü.

dek durmak: *deyim.* Uslu durmak, akıllı durmak. *bk.* **dölek durmak. Uşahlar hiş dek durmuyor.** “Çocuklar hiç uslu durmuyor.”

delānnı: *isim.* Delikanlı, genç. **Sen nirelisiñ delānnı?** “Sen nerelisin delikanlı?”

deliynen gitme yola, başıña gelir türlü belā: *atasözü.* Deli, kendisiyle arkadaşlık edenin başına çeşit çeşit dert açar.

dellal: *isim.* Tellal, bir haberi bağırarak halka bildiren kimse. **Esgiden dellal olurdu, cāminiñ önüne çıkar duyuru yapardı.** “Eskiden tellal olurdu, caminin önüne çıkar duyuru yapardı.”

dene: *isim.* 1) Adet, tane. **Üş dene ölüm, iki de ğızım mar.** “Üç tane oğlum, iki de kızım var.” 2) Çekirdekli, küçük meyve. **Eşşek hoşafdan ne annar, suyunu iğer, denesini biraşır.** “Eşek hoşaftan ne anlar, suyunu iğer, tanesini bırakır.” (*atasözü*).

depe: *isim.* Baş, kafa. **Depem ārıyor.** “Başım ağrıyor.” **Çocuñ depesiniñ ūsdüne düşdü.** “Çocuk başının üstüne düştü.”

depelemek: *fiil.* Ezmek, çiğnemek; öldürmek. **Ölüm yolda aynamayıñ, araba depeler.** “Oğlum yolda oynamayın araba çiğner.”

depesine çökmek: *deyim.* Dövmek, dayak atmak. **Üş kişi çocuñ depesine çökmüşler.** “Üç kişi çocuğun tepesine çökmüşler.”

depik: *isim.* Tekme.

depmek: *fiil.* 1) Hayvan ayağıyla vurmak. **İnā sārken depmesin diyi ayānı bālıyom.** “İneği sağarken tepmesin diye ayağını bağılıyorum.” 2) Yiyeceği ağzına doldurarak yemek. **Ölüm ekmā depme, boazıña durur.** “Oğlum ekmeği tepme, boğazına durur. 3) Bir şeyi basa basa, sıkıca doldurmak. **Samanı tēlize içe depdim.** “Samanı çuvala iyice bastım.”

dîdînin dîdîsî: *deyim.* Uzak akrabalığı anlatmak için kullanılır. **Mısdâ ne ğarışıyorumuş, dîdînin dîdîsî.** “Mustafa ne karışıyormuş, dıĒdığının dıĒdığî.”

dîhmak: *fiil.* Tıkmak, sokmak. **TavıĒları pineslê dîĒdînîz mı?** “Tavukları kümesine soktunuz mu?”

dîşlîh: *isim.* Rahat, huzur, iç ferahlığı, dirlik. **Uşahlar dîşlîh virmiyor.** “Çocuklar huzur vermiyor.”

dîşlîh virmemek: *deyim.* Huzur vermemek, rahat vermemek. **Uşahlar dîşlîh virmedî.** “Çocuklar huzur vermedi.”

dîbek: *isim.* İçinde tahıl vb. şeyleri dövmek için taştan veya ağaçtan yapılmış büyük havan.

dîbine darı ekmek: *deyim.* Bir şeyi sonuna kadar bitirmek, tüketmek. **Şorda ceviz varıdı, dîbine darı ekmişler.** “Şurada ceviz vardı, dîbine darı ekmişler.”

dîdirmek: *fiil.* 1) İşemek 2) Sıvıyı bir delikten ileri doğru fıskırtmak.

dîl Ēirmek: *deyim.* Ağdalı ve süslü konuşmak.

dîlki Ēirmek: *deyim.* Şüphelenmek, kuşkulananmak.

dîĒelmek: *fiil.* Ayakta durmak. **Adamlar caminî ĒıĒunde dîĒeliyollar.** “Adamlar caminin önünde ayakta duruyorlar.

dîpi dîpilemek: *fiil.* Tipi çıkmak, fırtına çıkmak. **Ēapıyı paceyi örtün, dîpi dîpiliyor.** “Kapıyı, bacayı örtün, tipi çıkıyor.”

dîreĒeĒ: *isim.* Ağaç dallarının kırılmaması için konulan ağaç destek, payanda. **Elmanî Ēaltına dîreĒeĒ Ēoydum.** “Elmanın altına dîreĒeĒ koydum.”

dîrĒen: *isim.* Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı.

dîş hedî: *isim.* Çocuklar dîş çıkardığında kaynatılan hedik.

dîtmek: *fiil.* 1) Yün, pamuk vb.ni tellere ayırarak kabartmak. **Eskiden yuĒları toĒacınan yîĒar, Ēurudur, dîderdik.** “Eskiden yünleri tokaĒla yıkar, kurutur, kabartırdık.” 2) Elle küçük parçalara ayırmak.

dîynek Ēibi: *deyim.* Çok zayıf, çok cılız kimseler için kullanılır.

domaĒĒa: *isim.* Patates. **Şu maşalıya domaĒĒa ekdim.** “Şu maşalaya patates ekdim.” *bk. patetis.*

doĒ: *isim.* 1) Havanın çok soĒuyarak suların buz tutması. **Hey yir doĒ.** “Her yer don.” 2) Duygudan, sevgiden yoksun, yakın ve içten olmayan (kimse).

dîl: *isim.* Çocuk. **İrken ĒalĒan yol alır, irken evlenen dîl alır** (Atasözü). Yapacakları işe erken başlayanlar kazançlı olurlar. *Harfiyen:* “Erken kalkan yol alır, erken evlenen çocuk alır.”

dölek: *sıfat, zarf.* 1) Akıllı, uslu, terbiyeli, ağırbaşlı (kimse). **Ölüm dölek dursâne.** “Oğlum uslu dursana.” 2) Düz, engebesiz arazi. **Talla bek dölek dâl.** “Tarla çok düzgün değil.”

dölek durmak: *deyim.* Uslu durmak. **Uşahlar dölek durmuyor.** “Çocuklar uslu durmuyor.” *bk. dek durmak.*

döş: *isim.* Göğüs.

döşşek: *isim.* Döşek, yatak.

döveç: *isim.* Döveç, kurutulmuş kendiri dövmek için tahtadan yapılmış araç. *bk. dövecek.* **Ğurudulmuş çedeneyi dövecinen döverik, iplik olur, kendirden çuval dohurdu.** “Kurutulmuş çedeneyi döveçle döveriz, iplik olur, kendirle çuval dokurduk.”

dulda: *isim.* Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli kuytu yer. **Şurası dulda, orda bekliyek.** “Şurası dulda, orada bekleyelim.”

duvah: *isim.* Duvak, gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tülден örtü.

duymazcalıhdan gelmek: *deyim.* Duyduğu hâlde duymamış gibi davranmak. **İşine gelmeyinci duymazcalıhdan geliyor.** “İşine gelmeyince duymazlıktan geliyor.”

dülbet: *isim.* Tülbent, başörtüsü.

dürcük: *isim.* Düğü, ince bulgur.

düven: *isim.* Harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araç. **Düvene hem at goşan hem öküz goşan.** “Dövene hem at koşarsın hem öküz koşarsın.”

düven sürmek: *fil.* Düvenle ekinlerin tanelerini başaklarından çıkarmak.

E

ebe: *isim.* Büyükanne, nine. **Benim çarım yoh ya ebeğ irahmetlik birinden isderdi.** “Benim çarım yok ya, babaannen rahmetlik, birinden isterdi.”

ebemğuşā: *isim.* Gökkuşağı.

ecel geldi cihāna, baş ārısı mahana: *atasözü.* Herkesin ölümü için bir sebep vardır. *Harfiyen:* Ecel geldi cihana, baş ārısı bahane.

eke: *sıfat.* 1) Büyük, yetişkin. 2) Kurnaz.

eketoha: *sıfat.* Tecrübeli, olgun ve otoriter (kimse). **Gelinbacım eketoha bir avradıdı.** “Yengem eketoka bir kadındı.”

ekmānen: *zarf.* Ekmekle. **Bu pindir yuħa ekmānen yinir.** Bu peynir yufka ekmegiyle yenir.”

elcek: *isim.* Tırpanın elle tutulan yeri. **Tırpannan ekin biçerken dutdūñ yire elcek dirdik.** “Tırpanla ekin biçerken tuttuğun yere elcek derdik.”

el elde baş başda: *deyim.* Elde bulunan her şeyin tükendiğini, hiçbir şeyin kalmadığını anlatan bir söz.

ellām: *zarf.* Herhâlde, galiba, sanırım. **Sen beni bilemediñ ellām.** “Sen beni tanıyamadın galiba.”

ellik: *isim.* Eldiven.

elöpen: *isim.* Küçük kertenkele.

eñgil: *isim.* Üzüm çubuklarının ince ve uzun dalları.

enik: *isim.* Kedi, köpek yavrusu.

eniklemek: *fiil.* Kedi, köpek yavrulamak. **Pisik dama eniklemiş.** “Kedi çatıya yavrulanmış.”

erincek: *sıfat.* Üşengeç. **Gelinneri bek erincegimiş.** “Gelinleri çok üşengeçmiş.”

erinek: *fiil.* Üşenmek. **Çarşıya gitmiye eriniyom.** “Çarşıya gitmeye üşeniyorum.”

eriş: *isim.* Dokuma tezgâhlarında uzunluğuna atılan ip, arış, boy ipliği.

esirikli: *sıfat.* Kızgın, öfkeli, sinirli. **Benim herif esirikli, hinci gelir, varıyım, gidiyim.** “Benim kocam sinirli, şimdi gelir, varayım, gideyim.”

essah: *sıfat.* Gerçek, doğru. **Essāsa toħdur olacāmış.** “Doğruysa doktor olacaktı.”

eşgi: *isim.* Ekşi.

eşgimek: *fiil.* Ekşimek, bozulmak.

eşgili: *sıfat.* Mayalı hamurdan yapılan kalın yufka. **Yuħa yiter, ıclı da eşgili yapah.** “Yufka yeter, biraz da eşgili yapalım.”

eşşek: *isim.* Eşek. *bk. merkep.*

eşşek ölüsü gibi: *deyim.* Çok ağır. **Bavulda ne varısa eşşek ölüsü ĩbi, yirinden ģahmıyor.** “Bavulda ne varsa eşek ölüsü gibi yerinden kalkmıyor.”

eşşek sıpası: *deyim.* Çocuk için sevgi veya öfke duygularıyla kullanılan bir söz.

evelā: *zarf.* Önce, öncelikle.

eveli: *isim.* Önce, önceki. **Anağ ģoca yüzü mü ģördü yavrım. Ben söyleyim sen say: Aliynen Veli, dört de ondan eveli, Recep, Şāban Ramazan bi de irahmetlik baban.** “Annen koca yüzü mü gördü yavrım. Ben söyleyeyim sen say: Ali’yle Veli, dört de ondan önceki, Recep, Şaban Ramazan bir de rahmetlik baban.” (Bir fıkradan alıntıdır). *bk. ezeli.*

evvelkuún: *zarf.* Dünden önceki gün, evvelki gün. *bk.* **evelsün**

evelsün: *zarf.* Dünden önceki gün. *bk.* **evvelkuún.**

evlek: *isim.* Eni 10, boyu 40 m arazi ölçüsü. **İki evlek yir ekdim.** “İki evlek yer ekdim.”

evrāç: *isim.* Saç üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye yarayan uzun ve yassı tahta araç. **Yuhayı evrācınan dönderiñ.** “Yufkayı evre ağaçla çevirirsin.”

ezeli: *zarf.* Eskiden. *bk.* **eveli.**

ezen: *isim.* Ezan. **Zabah ezeni ney oñunmadan tallıya giderdik.** “Sabah ezanı filan okunmadan tarlaya giderdik.”

F

fañır: *isim.* Fakir. **Yavrım eveli fañırıdıñ.** “Yavrum eskiden fakirdik.”

fanila: *isim.* Atlet.

fapırğa: *isim* Fabrika. **Çandır’da yā fapırğası varıdı ama ğapandı.** “Çandır’da yağ fabrikası vardı ama kapandı.”

ferfene: *isim.* Ortaklaşa yapılan yemekli toplantı.

fırlanmak: *fiil.* 1) Dönmek, dolaşmak. **Burdan geçemeñ, arħadan fırlan.** “Buradan geçemezsin arkadan dolaş.” 2) Başı dönmek. **İku_ündür ğafam fırlanıyor.** “İki gündür başım dönüyor.”

fī: *isim.* Fiğ, baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki.

firik: *isim.* 1) Cıvcıvlikten çıkmış kümes hayvanı, piliç. **Bunnar yımırtlamaz, dā firik.** “Bunlar yumurtlamaz, henüz firik.” 2) Ekinin olmamışı, ham buğday. **Ekinler daha firik.** “Ekinler daha olmamış.”

G

ğabala: *zarf.* Götürü, fiyatı ve ücreti toptan belirlenen. **Bu odunnarı ğabala aldım.** “Bu odunları götürü aldım.” **Ğabala ekin bişdik.** “Götürü ekin biçtik.”

ğabara: *isim.* Ayakkabıların altına çakılan, yassı ve iri başlı demir çivi.

ğaba yıl: *isim.* Kaba yel, lodos.

ğabırtlağ: *isim.* Bazlama, sacda pişirilmiş yuvarlak ekmek. **Börēñ içi biterse ğalan hamırdan ğabırtlağ yaparıñ.** “Böreğin içi biterse kalan hamurdan bazlama yaparız.” *bk.* **bazlama.**

ğaçılmak: *fiil.* Çekilmek. **Ğaçılıñ, bo ókúz qañıyor.** “Çekilin, bu öküz tosluyor.”

ğadañalim: *deyim.* Sana gelecek sıkıntı, kaza, bela bana gelsin anlamında kullanılır. *bk.* **ğadasını aldım.**

ğadasını aldım: *deyim.* Günahların, dertlerin, belaların benim olsun. *bk. gadaşalım.*

ğafa kekmek: *deyim.* Başını sallamak. **Hiş durmadan ğafa kekiyor.** “Hiş durmadan başını sallıyor.”

ğahmak: *fiil.* Kalkmak. **Ğah ğuzum ğah, idāreñi yah, sōna camdan bah.** “Kalk kuzum, kalk, lambanı yak, sonra camdan bak.” (Ramazan davulcusunun halkı sahura kaldırıırken söylediği söz).

ğahirlenmek: *fiil.* Sitem etmek, bir kimseye üzüldüğünü, kırdığını öfkelenmeden belirtmek. **Emmim tallıya gitmiyom diyi ğahirleniyor.** “Amcam tarlaya gitmiyorum diye sitem ediyor.”

ğalbır ğasnağ: *isim.* Kalbur ve benzeri şeyler.

ğamaşmak: *fiil.* Ekşi bir şey sebebiyle dil, damak veya diş uyuşmak. **Hayvayı yiyinci dişim ğamaşdı.** “Ayvayı yiyince dişim kamaştı.”

ğañel: *isim.* Kanal, su yolu.

ğapı pace: *isim.* Kapı baca. **Hava sovuğ, ğapıyı paceyi ğapatıñ.** “Hava soğuk, kapıyı bacayı kapatın.”

ğapsalığ: *isim.* Çitten ya da aralıklı çakılan tahtalardan yapılmış bahçe kapısı.

ğara tōm: *isim.* Soğan tohumu. **Ğaysınığ altına ğara tōm ekdim.** “Kayısının altına soğan tohumu ekdim.”

ğaramığ: *isim.* Karamuk, doğada kendiliğinden yetişen, saçma büyüklüğünde, üzüm biçiminde meyveleri olan dikenli bir bitki.

ğarannımak: *fiil.* Hava kararmak, karanlık olmak. **Hava ğarannıdı, perdeyi çekin de ışi yahıñ.** “Hava karardı, perdeyi çekin de ışığı yakın.”

ğarmak: *fiil.* 1) Kararmak, siyah olmak. 2) Darılmak, küsmek. **Böyle diyinci de ğararıyor.** “Böyle deyince de küsüyor.”

ğarer: *isim.* Tam ölçüsünde, ne az, ne çok.

ğarelleme: *isim.* Tahminen, tahminî. **Duzunu ğarelleme ğoyañ.** “Tuzunu tahminî koyarsın.”

ğarığ: *isim.* Karık, bağ ve bahçeleri sulamak için açılan ince su yolu, ark.

ğarış I: *isim.* Tam olarak açık elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık. **İki duvarıñ arasını ğarışıñınan ölçüvir.** “İki duvarın arasını karışınla ölçüver.”

ğarış II: *isim.* Beddua, ilenç. **Ananıñ ğarışı dutmaz da babanıñ ğarışı dutar diller.** “Annenin bedduası tutmaz da babanın bedduası tutar derler.”

ğarış virmek: *deyim.* Beddua etmek. **Allah afitsin, çocuğlarıma çoğ ğarış virdim.** “Allah affetsin, çocuklarıma çok beddua ettim.”

ğasım yüz elli yaz belli *deyim*. İlkel halk takvimine göre kasım ayının yüz ellinci gününde yaz mevsimi belirtilerinin başladığını bildiren bir söz. *Harfiyen*: Kasım yüz elli yaz belli.

ğatıhlaş: *isim*. Sulandırılmış yoğurdun içine haşlanmış yarma, fasulye ve nohut konularak yapılan bir çeşit soğuk çorba.

ğavır: *isim*. 1) Dinsiz, gâvur. 2) Merhametsiz, acımasız; huysuz, inatçı.

ğavrama: *isim*. Orakla biçerken elle tutulan ekin tutamı.

ğavramak: *fiil*. Bir tutam arpa veya ekini elle tutup orakla biçmek.

ğavsara: *isim*. Etrafı hasır vb. ile çevrili, üstü açık, eğreti buğday ambarı.

ğavurğa: *isim*. Buğday, çedene ve mısır gibi tahılların kuru yemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu. **Ğavurğa getirin de yisinler**. “Kavurga getirin de yisinler.”

ğayğana: *isim*. Kaygana, yumurta ve unla hazırlanan koyu kıvamdaki hamurun tavaya veya sacın içine dökülmesiyle yapılan bir tür hamur işi. **Yımurtayı onun içine gıran, tasın içinde gıran, sacın içine dökene. Oña gayğana dirik**. “Yumurtayı onun içine kırarsın, tasın içinde karıştırırsın, sacın içine dökersin. Ona kaygana deriz.

ğayıl olmak: *fiil*. Kabul etmek. **Onnar gayıl olmayıncı annaşamadıh**. “Onlar kabul etmeyince anlaşılmadı.”

ğayıncah: *isim*. Kayılacak yer. **Ğar yancı gayıncah yapardıh**. “Kar yağınca kayıncak yapardık.”

ğaymak: *fiil*. Dizmek, sıralamak, düzenli biçimde istif etmek. **Odunnarı gırdıhdan sōna kōmürlē gaydım**. “Odunları kırdıktan sonra kömürlüğe dizdim.”

ğayrı: *zarf*. Artık, bundan sonra. **Yiter itdīh, yiter gayrı**. “Yeter yaptığın, yeter artık.”

ğazel: *isim*. Kurumuş ağaç yaprağı. **Ğazelleri süpürdüm**. “Gazelleri süpürdüm.”

gerneşmek: *fiil*. Genleşmek, gerinmek.

ğıran: *isim*. Öldürücü hastalık. **Tavıhlara gıran girdi**. “Tavuklara kıran girdi.”

ğırhı çıhmak: *deyim*. Doğumdan veya ölümden sonra kırk gün geçmek. **Ğırhı çıhmadan çocū dışarı çıharmazlar**. “Kırkı çıkmadan, çocuğu dışarı çıkarmazlar.”

ğırhılamak: *fiil*. 1) Doğumdan kırk gün sonra bebeği törenle yıkamak. 2) Bir yeri defalarca yıkamak. **Yiter gayrı sen de gırhıyon ıu ney?** “Yeter artık, sen de kırkılıyor musun ne?”

ğıt sat: *zarf.* Tam olarak değil, eksik olarak; yarım yamalak. **Süreyi ğıt sat oħuyom.** “Süreyi kıt sat okuyorum.”

ğızıl: *isim.* 1) Parlak, kırmızı renk. 2) Öfkeli, sert; geçimsiz. 3) Tembel.

ğızılıħ: *isim.* Tembellik. **Ğızılından tallıya gitmiyor.** “Tembelliğinden tarlaya gitmiyor.”

geberesice: *sıfat.* “Gebermesi gereken, gebermeye layık olan” anlamında söylenen bir ilenme sözü. **Geberesice dilki tavıħları tüm bõmuş.** “Geberesice tilki, tavukları hep boğmuş.”

gebertleme: *isim.* Hafif kurumuş, kurumaya yüz tutmuş kayısı.

gelinbacı: *isim.* Yenge. Daha çok amca veya dayının hanımı için kullanılır. **Gelinbacım eketõħa bir avradıdı.** “Yengem, eketoka bir kadındı.” *bk. yınge.*

gever: *isim.* Bahçe ve tarla sulamak için açılan ince su yolu, ark.

gevrek: Yağda kızartılarak çıtır hâle getirilen yufkanın kırıldıktan sonra tekrar yufkanın arasına konulup dürülmesiyle yapılan yiyecek.

ğĩ: *ünlem.* Ey, hey, be anlamlarında kadınlara seslenme sözü. **Eve girsâne ğĩ, niye dışarda duruyoñ?** “Eve girsene be kız, niçin dışarıda duruyorsun?”

ğıpramak: *fiil.* Kıpırdamak, hareket etmek.

ğırħlıħ: *isim.* Koyunların yünlerini kesmekte kullanılan makas. **Ğoyunnarı ğırħlınan ğırħardıħ.** “Koyunları kırklıkla kırkardık.”

ğırħmak: *fiil.* Koyun, keçi vb. hayvanların tüylerini kesmek. **Ğoyunnarı ğırħlınan ğırħardıħ.** “Koyunları kırklıkla kırkardık.”

ğırıħ: *isim.* Kırık, kadının yasalara ve törelere aykırı olarak ilgi kurduğu erkek sevgili.

ğırışmak: *fiil.* Kibirlenmek, böbürlenmek.

ğırıtmak: *fiil.* Başını dikerek gösteriş yapmak, kasılmak.

ğırmızı: *isim.* Domates.

ğısğa: *isim.* Arpacık soğanı. **şu maşalıya ğısğa ekecām.** “şu maşalaya kısğa ekeceğim.”

ğısnıħ: *sıfat.* Cimri. **O ğadar da ğısnıħ olunmaz.** “O kadar da cimri olunmaz.”

gicişmek: *fiil.* Kaşınmak. **Sırtım gicişdi.** “Sırtım kaşındı.”

gilaboru: *isim.* Beyaz renkli çiçekler açan, üzüme benzeyen kırmızı renkli meyvesinden meyve suyu elde edilen, 2-4 metre yüksekliğinde bir ağaç ve bu ağacın meyvesi. **Gilaboru sıħıyım da içiñ.** “Gilaboru sıkayım da için.”

gilamada: *isim.* Budanmış üzüm dalı. **Üzümler ilkbaharın bıdanır, o bıdanan dallara gilamada dirik.** “Üzümler ilkbaharda budanır, o budanan dallara gilamada deriz.”

giniş: *sıfat*. Geniş. **Yā rabbim ğabir ğinişlī vir diyi dovā iderim.** “Ya Rabbim, kabir genişliği ver diye dua ederim.

ġō: *isim*. Dedikodu.

ġómġók: *sıfat*. Gömgök, yemyeşil.

ġölamak: *fiil*. Birinin dedikodusunu yapmak. **Usul usul bi šī ġonuşuyollarıdı, vardım ki beni ġöluyollar.** “Yavaş yavaş bir şey konuşuyorlardı, vardım ki benim dedikodumu yapıyorlar.”

ġocamak: *fiil*. Yaşlanmak. **Emmim hiş ġocamadı māşallah.** “Amcam hiç yaşlanmadı maşallah.”

ġoca yazı: *sıfat*. Çok büyük ve geniş ova, arazi veya yer. **Ġoca yazı ev, hepimiz sıarıh.** “Kocaman ev, hepimiz sığarız.”

ġoç: *isim*. 1) Koç, koyunun erkeği. 2) Erkeklere hitap sözü. **Nörüyöñ ġoçum?** “Nasılsın koçum.”

ġöğermek: *fiil*. Bitki büyüyerek yeşermek, yeşillenmek. **Baharın ġaysıyı dabandan kesecām, yiñiden ġöğersin.** “Baharda kayısıyı tabandan keseceğim, yeniden göğersin.”

ġoltuñ çıhnak: *deyim*. Birisine, destek olmak, yardım etmek. **Sā olsun emmim ġoltuñ çıhdı da oñudum.** “Sağ olsun amcam yardım etti de okudum.”

ġoma: *ünlem*. Haydi; bak hele, hemen bak. **Ġoma, ābīñinen pıñara varıñ da gelin.** “Haydi ağabeyinle çeşmeye gidin de gelin.”

ġón: *isim*. Deri, hayvan derisi. **Sīr ġónünden çarıñ yapardıh.** “Sığır derisinden çarık yapardık.”

ġoñursu: *isim*. Yanmış bez külü. **Ġanıyan yire ġoñursu basardıh.** “Kanıyan yere yanmış bez külü basardık.”

ġóñül düşürmek: *deyim*. Âşık olmak, birine vurulmak. **Ölan ġıza ġóñül düşürmüş.** “Oğlan, kıza âşık olmuş.”

ġopmak: *fiil*. Koşmak. **Bayağ Üsünü ġórdüm, ġoparağ gidiyordu.** “Demin Hüseyin’i gördüm, koşarak gidiyordu.”

ġórmezcelikden gelmek: *deyim*. Gördüğü hâlde görmemiş gibi davranmak.

ġoruh: *isim*. Üzümün olmamışı. **Bunnar dā ġoruh, yinmez.** “Bunlar daha koruk, yenmez”

ġöslük: *isim*. Göğüslük, kadınların göğüslerine bağladıkları, bezden yapılmış süslü giysi parçası.

ġoşmak: *fiil*. Hayvanı çekeceği şeye bağlamak. **Ġāniya óküz ġoşardıh.** “Kağniya öküz bağlardık.”

ġoşmek: *fiil*. 1) Yaşanılan yerden başka bir yere taşınmak. **Onnar añġarıya ġoşdü.** “Onlara Ankara’ya taşındı.” 2) Ölmek.

ğót atmak: *fiil*. At, eşek, inek vb. hayvan zıplamak, sıçramak.

ğótün ğótün: *zarf*. Arka arka, geri geri. **Adam ğótün ğótün gitdi, yire düşdü.** “Adam arka arka gitti, yere düştü.”

ğötü boħlu: *deyim*. Yeniyetme, acemi, toy (kimse). **Ğötü boħluya baħele baħa aħıl viriyor.** “Yeniyetmeye bak hele, bana akıl veriyor.”

ğötünün boħuynan: *zarf*. Küçükliğini bilmeyerek ve haddini aşarak davranan yaşca küçük kimseler için kullanılır. **Şuna baħele ğötünün boħuynan āzımı yansılıyor.** “Şuna bak hele götünün bokuyla ağzımı yansılıyor.”

ģovenek: *isim*. Büvelek, sığırları rahatsız eden, kan emici bir çeşit sinek. **Sırlar ğovenēģ sesini duyuncu ğaçallar.** “Sığırlar büveleğin sesini duyunca kaçarlar.”

ģoyā: *zarf*. Güya, sözde.

ģöyünmek: *fiil*. Yanmak, yanacak derecede ısınmak. **Zobuya çoh yanaşma, ğazāģ ğöyünür.** “Sobaya çok yaklaşma, kazağın yanar.”

ģózer: *isim*. Buğday, toprak vb.nin elendiği iri gözlü kalbur.

ģözünü sapıtmak: *deyim*. Birinin dikkatsizliğinden istifade ederek suç işlemek veya o kişiyi atlatmak. **Ben olanı ğórdüm amma ğözümü sapıtıncı ayakģabıyı çaldı.** “Ben oğlanı gördüm ama gözümü sapıtınca ayakkabıyı çaldı.”

ģulahcaħ: *isim*. Kulaklık. **Babama ğulahcaħ aldıģ.** “Babama kulaklık aldık.”

ģulaħ asmak: *deyim*. Önem vermek, dinlemek. **Adam sen oňa ğulaħ asma, ğonuşdı bir dam bir ğapı.** “Adam sen ona kulak asma konuştuğu bir dam, bir kapı.”

ģuluç: *isim*. Kulunç, şiddetli omuz ve sırt ağrısı. **Sırtıģa ğuluç girmiş, gel de üfeleyim.** “Sırtına kulunç girmiş, gel de ovalayayım.”

ģúnaf: *isim*. Günah. **Allām ğúnafларımı affit.** “Allah’ım günahlarımı affet.” (Dua sözü).

ģúnüz: *zarf*. Gündüz. **Hava ğarannıdı, hanım, ğúnüz giderik.** “Hava karardı hanım, gündüz gideriz.”

ģürk: *isim*. Kuluçkaya yatan tavuk.

ģürklemek: *fiil*. Kuluçkaya yatacak olan tavuk gürk olmak, gürk sesi çıkarmak.

ģürk olmak: *fiil*. Tavuk kuluçkaya yatmak.

ģürk tavī: *isim*. Kuluçkaya yatacak olan tavuk.

ģursaħ: *isim*. 1) Kuş ve tavuklarda mide. 2) Mide. **Üş ğündür ğursāma bi şey düşmedi.** “Üç gündür kursağıma bir şey düşmedi.”

ģurşun dółmek: *deyim*. Kurşun dökmek, halk inanışına göre erimiş kurşunu, hastanın üstünde, içinde su bulunan bir kaba dökerek ortaya çıkan şekillerin yorumuyla nazar, büyü, hastalık vb. şeyleri önlemek, iyileştirmek.

ğurtarmak: *fiil.* Yemeği hazırlayıp yenecek duruma getirmek. **Yimāmizi bişirip ğurtarıyoḥ.** “Yemeğimizi pişirip kurtarıyoruz.”

ğuru diñdiñ: *sıfat.* Aşırı zayıf, çok zayıf (kimse). **Ölanı ğörseñ ğuru diñdiñ.** “Oğlanı görseñ aşırı zayıf.”

ğuru yir: *isim.* Halı, kilim, yolluk vb. serilmemiş beton veya toprak zemin. **Ölum ğuru yire basma hasdalanıñ.** “Oğlum kuru yere basma, hastalanırsın.”

ğuşğun: *isim.* Alıgın kaymaması için hayvanın beline bağlanan eğer ya da semer kayışı.

ğuşanmak: *fiil.* Kuşanmak, giyinmek. **Ğınada ğızlar giyiniller, ğuşanıllar.** “Kınada kızlar giyinirler, kuşanırlar.”

ğuşluḥ: *isim.* Güneş doğduktan bir saat sonraki vakit ve bu vakitte kılınan nafile namaz. **Zabah namazını ğıldım, hinci ğuşluḥ ğılacām.** “Sabah namazını kıldım, şimdi kuşluk kılacağım.”

ğúüm: *isim.* Yandan kulplu, boynu uzun, genellikle bakırdan su kabı, güğüm. **Ğúüme su dolduruñ da zobanıñ üsdüne ğoyuñ.** “Güğüme su doldurun da sobanın üstüne koyun.”

ğuvā: *isim.* Damat, güveyi. **Şu Memed_ānıñ ğúvāsi dāl mi?** “Şu Mehmet Ağa’nın damadı değil mi?”

ğuvā başı: *isim.* Düğün gecesı damat ve erkekler arasında yapılan yemekli eğlence. Damat eğlencesi. **Ğuvā başı nirde olacāmıñ.** “Damat eğlencesi nerede olacakmıñ?”

ğuzün: *zarf.* Güzün, sonbahar mevsiminde. **Isbanā ğuzün ekecām.** “İspanağı güzün ekeceğim.”

H

hā: *ünlem.* Bir şeyin birdenbire hatırlandığını veya kavrandığını anlatan bir söz.

hābe: *isim.* Heybe. **Bekmez kúpünü hābeniñ içine ğodum, eşşā yúğledim.** “Pekmez kúpünü heybeye koydum, eşşe ğükledim.”

habire: *zarf.* Sürekli, devamlı.

haft: *isim. bk. havut.*

haḥ itmek: *deyim.* Bir işi becermek. **Sen haḥ idemediñ, ğaçıl.** “Sen beceremedin, çekil.”

hala: *isim.* Annenin kız kardeşi, teyze.

halamak: *fiil.* Yersiz ve karşısındakine dokunacak söz söylemek, gaf yapmak. (Daha çok, birinin birine karşı gaf yapacağı anlaşılınca üçüncü kişi tarafından onu uyarma amaçlı söylenir). **-Ben bi şı duydum. -Halama!** “Ben bir şey duydum. – Söyleme!”

halallaşmak: *fiil.* Helalleşmek.

hamlar has olmak: *deyim.* Meyve ve sebzeler olgunlaşmak.

hamaylı: *isim.* Muska, nazarlık.

hapan: *isim.* Hayvanları yakalamak için kurulan tuzak.

harar: *isim.* Büyük çuval.

hasta sayru: *isim.* Hasta. **Çoh şükür, hasda sayru ney dālim.** “Çok şükür hasta filan değilim.”

hatlamak: *fiil.* Atlamak, bir engeli sıçrayarak veya fırlayarak aşmak. **Adam, bayah şu duvardan hatladı, gışdı.** “Adam demin şu duvardan atladı, kaçtı.”

havaslanmak: *fiil.* Heveslenmek, heves etmek. **Bu da almanyıya gidecām diyi havaslanıyor.** “Bu da Almanya’ya gideceğim diye hevesleniyor.”

havlu: *isim.* Avlu, bahçe.

havut: *isim.* Üzüm çiğnenen taş yalak. **Bekmez yaparken üzümeleri havutda çiğnarıh.** “Pekmez yaparken üzümeleri havutta çiğneriz.” *bk. haft.*

hayat: *isim.* Avlu, sofa.

haydın: *ünlem.* Haydi, isteklendirmek, çabukluk belirtmek için kullanılır. **Haydın öze gidek de çimek.** “Haydi dereye gidelim de yüzelim.”

haymalıh: *isim.* Bağ ve bahçelerde çalı çırpıdan yapılan çardak. **Bizim bāda haymalımız varıdı.** “Bizim bağda haymalığımız vardı.”

hayva: *isim.* Ayva. **Bu hayvalar ulumuş.** “Bu ayvalar bozulmuş.”

hedāye: *isim.* Hediye, armağan.

hedik: *isim.* Haşlanmış buğday, mısır, nohut, çedene vb. şeylerden yapılan yiyecek. **Zobanın üsdünde hedik gaynadacām.** “Sobanın üstünde hedik kaynatacağım.”

hē I: *ünlem.* Evet. *bk. hī, hī.* **Ötön geldim hē.** “Önceki gün geldim, evet.”

hē II: *isim.* Sepet. **Gocaman hē örerdik, içine üzüm ğorduḥ, eşşeklere çatardıḥ.** Kocaman sepet örerdik, içine üzüm koyardık, eşşeklere çatardık.”

hele: *edat.* Hele (Ulama durumunda *ele* biçimine dönüşür). **Gel_ele bi šī diyecām.** “Gel hele bir şey diyeceğim.” **Bah_ele āzımı yansılıyor.** “Bak hele, konuşmamı taklit ediyor.”

helke: *isim.* Su, süt vb. şeyleri koymaya yarayan, çoğunlukla bakırdan yapılan, bakraçtan büyük bir çeşit kova. **Südü helkeniḥ içine sardıḥ.** “Sütü helkenin içine sağardık.”

herif: *isim.* Evin erkeği, koca. **Āşama ne bişirecīk herif?** “Akşama ne pişireceğiz, bey?”

herk: *isim.* Nadas, sürüldükten sonra bir yıl dinlendirilen tarla.

herkeş: *zamir.* Herkes.

her şeye ğabı olmak: *deyim.* 1) Her söze cevap vermek. 2) Her konuda yeteneği ve becerisi olmak. **Bunun da her şeye ğabı var.** “Bunun da her şeye kabı var.”

hezen: *isim.* Damların üzerine döşenen kalın ve büyük ağaç, kırı. **Ğoca hezenneri almış, gelmiş, nōrecāsek?** “Koca hezenleri alıp gelmiş, ne yapacaksak?”

hī: *ünlem.* Evet. *bk.* **hē I, hī.**

hī: *ünlem.* Evet. **İki havta durduh hī.** “İki hafta durduk, evet.” *bk.* **hē I, hī.**

hısım: *isim.* Akraba. **Biz ğayrı hısım olduĥ.** “Biz artık akraba olduk.”

hinci: *zarf.* Şimdi.

hingilim sekmek: *deyim.* Gürültü, patırtı yaparak eğlenmek. **Çocuĥlar hingilim sekiyollar.** “Çocuklar gürültü yaparak eğleniyorlar.”

hiykel: *isim.* 1) Heykel. 2) Duygusuz, duygudan ve sevgiden yoksun olan.

hō: *ünlem.* Sığırları sevk ve idare etmek için söylenen bir söz.

hókūmet: *isim.* Hükümet.

holluĥ: *isim.* Tavuğun yumurtladığı yer, folluk.

holta: *isim.* Olta.

hora geçmek: *deyim.* Beğenilmek, hoşla gitmek.

hot: *isim.* Kalça kemiği. **Yiyenim, dimek ki ū hot ūrdan çıĥmış.** “Yeğenim, demek ki ū kalça kemiği ūradan çıkmış.”

hökēlā: *isim.* Ukala, bilgichlik taslayan. **Ōlan ıch hōkēlā.** “Oĥlan biraz ukala.”

hōlamak: *fiil.* Birinin üstüne yürümek, saldırmak. **İt baĥa hōlayıncı ni yannı ğaçacāmı bilemedim.** “Köpek bana saldırınca ne tarafa gideceğimi bilemedim.”

horanta: *isim.* Aile halkı, aile fertleri. **Bu ğadar horantıya yimek mi dayanır?** “Bu kadar aile ferdine yemek mi dayanır?”

hotlamak: *fiil.* Atlamak, sıçramak. *bk.* **mertlemek.**

hoyuĥ: *isim.* Bostan korkuluĥu.

hōmermek: *fiil.* Birine öfkelenerek saldırmak, üstüne yürümek. **Saĥa nōluyor, sen niye hōmeriyoĥ?** “Sana ne oluyor sen niye hōmeriyorsun?”

I

ıch: *şfat ve zarf.* Azıcık, birazcık. **İch öte git.** “Biraz ileri git.” **İch pırçalıĥ sōkūyüm de uşāĥlara viriyim.** “Biraz pırçalık sökeyim de çocuklara vereyim.”

ıĥın: *isim.* Söğütleri kestikten sonra yeni çıkan sürgün. *bk.* **ıĥın.**

ılışdırmak: *fiil*. Soğuk suyu veya bir içeceği ılık hâle getirmek. **Su çok sovuḡ, ılışdır da iç.** “Su çok soğuk, ılıştır da iç.”

irahat: *isim*. Rahat.

īralamak: *fiil*. Sallamak. **Ācı īralıyele, ṣo ceviz düşsün.** “Ağacı salla hele, şu ceviz düşsün.”

ırbıḡ: *isim*. İbrik, Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap. **Eveli ırbīnan abdes alırdıḡ.** “Önceden ibrikle abdest alırdık.”

ırġat durmak: *deyim*. Birinin tarım işçisi olmak. **Ladīf, nōrüyoḡ lan, bize ırġat du' rü?** “Latif, ne yapıyorsun, bize tarım işçisi olur musun?”

ıssırmak: *fiil*. 1) Isırmak, dişlerinin arasına alıp sıkmak. 2) Toprak zemindeki çatlaklar çıplak ayakla yürüme sebebiyle ayakta su toplanmasına yol açmak. **Tallada yannıyaḡ yürüme ayāḡı ıssırır.** “Tarlada yalın ayak yürüme, ayağını ısıtır.”

ışġın: *isim*. Söğüt ağacının yeni süren dalı. **İşġından sele örerdik.** “Işkından sele örerdik.” *bk. ılġın.*

İ

icar: *isim*. Kira. **Tallayı icara virecām.** “Tarlayı kiraya vereceğim.”

īce: 1) *sıfat*. Güzel, iyi, hoş. **īce ġız nesi varımıṣ da bānmiyoḡuz?** “Güzel kız, nesi varmış da beğenmiyorsunuz?” 2) *zarf*. İyice, adamakıllı, yeteri kadar.

içeri ġarıṣmak: *deyim*. Midesi bulanmak. **Balı yidim, içirim ġarıṣdı.** “Balığı yedim, midem bulandı.” *bk. yūrā ġarıṣmak.*

içi / içeri ġıyılmak: *deyim*. Çok üzülmek. **Anamı öyle ġörüncü içim ġıyıldı.** “Annemi öyle görünce içim kıyıldı.”

idāre: *isim*. İçinde yağlı fitil bulunan aydınlatma aracı, ilkel lamba, idare kandili. **Ġaḡ ġuzum ġaḡ, idāreḡi yaḡ, sōna camdan baḡ.** “Kalk kuzum, kalk, lambanı yak, sonra camdan bak.” (Ramazan davulcusunun halkı sahura kaldırırken söylediği söz).

iġ: *isim*. Yünden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, alt kısmında ağırsak bulunan, ağaçtan yapılmış araç.

il: *isim*. Yabancı, el; başkaları. **Adam sen iliḡ didīne baḡma.** “Adam sen başkalarının dediğine bakma.”

ilān: *isim*. Leğen. **Hamuru ilānde yūrurduḡ.** “Hamuru leğende yoğururduk.”

ilānçe: *isim*. Küçük leğen.

ilahna: *isim*. Lahana.

ilġ_āṣam: *zarf*. Akşamın ilk vakitlerinde.

ilkindin: *isim.* İkinci, ikinci vakti; ikinci ezanı. **İlkindin ezni oğundu mu, gurban oldū.** “İkinci ezanı okundu mu, kurban olduğum.”

ille: *zarf.* Mutlaka, illâ. **Uşahlar ille gidek diyollar.** “Çocuklar illâ gidelim diyorlar.”

ilik: *isim.* 1) Düğme. 2) Kemik içindeki sıvı doku.

iliklemek: *fiil.* Düğmelemek. **Mintanın dūmesini ilikliyemiyom.** “Gömleğin düğmesini ilikleyemiyorum.”

ilti: *isim.* Elti.

iminiñ iti gibi titremek: *deyim.* Çok üşümekten dolayı titremeye başlamak. **Dışarda iminiñ iti gibi titredim.** “Dışarıda eminin iti gibi titredim.”

inişde: *isim.* Enişte.

inne: *isim.* İğne.

ipiy: *zarf.* Epey, epeyce. **Ne zaman geldiñ? “-İpiy oldu.** “- Ne zaman geldin. - Epey oldu.”

irahmetlik: *isim.* Rahmetli.

irezil: *isim.* Rezil.

irken ğalhan yol alır, irken evlenen döl alır: *atasözü.* Yapacakları işe erken başlayanlar kazançlı olurlar.

isġarpın: *isim.* Ökçeli ayakkabı.

isik: *isim.* Çukur yer.

islah: *zarf.* İyi, güzel, sağlam. **Adam duvarı islah ördü.** “Adam duvarı güzel ördü.”

işleñgi: *isim.* Oya, nakış.

işlik: *isim.* Gömlek.

işmar itmek: *fiil.* El veya kaş göz işareti yapmak. **Baņa işmar itdi amma annamadım.** “Bana kaş göz işareti yaptı ama anlamadım.”

it daşlamak: *deyim.* İşsiz, güçsüz, başıboş dolaşmak; boş işlerle uğraşmak. **Çocuğları oğumadı, nōrecek it daşlıyollar.** “Çocukları okumadı, ne yapacak it taşıyorlar.”

itdirsē: *isim.* İtdirseği, arpacık (Göz hastalığı). **Ġözünġde itdirsē çıñıyor.** “Gözünde itdirseği çıkıyor.”

it üzümü: *isim.* Patlıcangillerden, 20-50 santimetre yüksekliğinde, bazı ilaçların yapımında kullanılan bir yıllık otsu bir bitki; köpek üzümü, tilki üzümü.

ivez: *isim.* Sivrisinek. **Ġapıyı örtüñ, içeri ivez doldu.** “Kapıyı kapatın, içerisi sivrisinek doldu.”

iyseri: *isim.* Demirden dövülerek yapılan köşeli büyük çivi. **Parañ varsa Gayseri, parañ yohsa iyseri.** Varlıklı olanların itibar gördüğünü, varlıksız olanların ilgi ve itibar görmediğini anlatan bir söz. *Harfiyen:* Paran varsa Kayseri, paran yoksa kocaman çivi.

K

kā: *isim.* Kâhya. **Adam eveli kâhyayımış, oña Emrullah kā diller.** “Adam eskiden kâhyaymış, ona Emrullah Kâhya derler.”

kaḥ: *isim.* Elma kurusu. **Terekde kaḥ varıdı, al da gel.** “Rafta kak vardı, al da gel.”

kaḥmak: *fiil.* 1) Çakmak, vurarak bir yere sokmak. **Yarın Ladıf gelir, gaziḥları kaḥar atarıḥ.** “Yarın Latif gelir, kazıkları çakar, atarız.” 2) Boynuzlu hayvan, başıyla vurmak, çarpmak, toslamak. **Çoḥ yanaşma, bu dana kaḥıyor.** “Çok yaklaşma bu dana tosluyor.” 3) Yapılan iyiliği yüze vurmak.

kaḥırdaḥ: *isim.* Eritilmiş iç yağı ya da kuyruk yağından kalan posa.

kaḥış kaḥmak: *deyim.* Yapılan iyiliği yüze vurmak, başına kakmak. **Saḇa yardım itdim diyi kaḥış kaḥıyor.** “Sana yardım ettim diye başıma kakıyor.”

kebe *isim.* Kaba kumaştan yapılmış ceket, palto, aba. **Aba da bir kebe de bir giyene, çirkin de bir güzel de bir sevene.** Beğeniler ve zevkler kişiye göre değişir. *Harfiyen:* “Aba da aynı, kebe de aynı giyene, çirkin de aynı, güzel de aynı sevene” (atasözü).

keçeşmek: *fiil.* Uyuşmak. **Dilim keçeşdi.** “Dilim uyuştu.”

kefek: *isim.* Yumuşak, gevrek. **Hamırın içine süt gâtıncı çörek kefek oluyor.** “Hamurun içine süt katınca çörek yumuşak oluyor.”

keh: *isim.* Kenar, köşe, uç. **Ayâmi galdırımın kehine vurdum.** “Ayağımı kaldırımın köşesine vurdum.”

kekeç: *isim.* Kekeme.

kekil: *isim.* Kâkül, alına düşen kısa kesilmiş saç; perçem.

kele: *ünlem.* Ayol, yahu anlamında kullanılır. (Çoğunlukla kadınlar kullanır). **Nördün kele bacım?** “Ne yaptın ayol bacım.”

kelengi: *isim.* Tarla faresi. **Suyu döküyom, kelengi geliyor, giri kaçıyor.** “Suyu döküyorum, tarla faresi geliyor, geri kaçıyor.”

keleş: *sıfat.* Güzel, yakışıklı (kimse). **Nışannısı bek keleşimiş.** “Nişanlısı çok güzelmiş.”

kendir: *isim.* Kenevir, urganın incesi.

kenger saḥızı: *isim.* Kenger sütünden yapılan bir sakız türü; çengel sakızı, kengel sakızı.

kepenek I: *isim.* Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük; aba.

kepenek II: *isim.* Kelebek.

kerbiç: *isim.* Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. **Ğozahlı'ya kerbiç kesmiye giderdik.** “Kozaklı'ya kerpiç kesmeye giderdik.

kercine: *zarf.* İnadına, aksine.

kerc itmek: *fiil.* Üstü kapalı, dokundurucu söz söylemek. **Ğoyā baña kerc idiyor.** “Güya bana laf dokunduruyor.”

kerme: *isim.* Hayvan gübresinden yapılan büyük tezek.

kertmek: *fiil.* 1) Yontmak, çizmek, kertik yapmak. 2) Uzun süre giyilen sıkı lastikli bir kıyafet, vücudun bir bölümünü sıkıp acıtmak. **Çorap bacāmı kертmiş.** “Çorap, bacağıma kертmiş.”

kes: *isim.* İri saman.

kese I: *isim.* 1) Cüzdan, kese. 2) Bir kimsenin mal varlığı. **Herkeş gendi kesesini düşünür.** “Herkes kendi mal varlığını düşünür.”

kese II: *isim.* Kısa, kestirme (yol). **İdeli yolundan git, o yol kese.** “İğdeli yolundan git, o yol kestirme.”

kesek: *isim.* Bel, çapa veya sabanın topraktan kaldırdığı iri parça. **Қópā görüncü ödüm sıtdı, yirden kesā alıp қотелиyecādım amma ğaşdı.** “Köpeği görünce korktum, yerden keseği alıp fırlatacaktım ama kaçtı.”

kesdirme: *isim.* Pekmez kaynatılırken şıraya pekmez toprağı koyma ve pekmezin durulmasını bekleme işlemi. **Üzüm şırasını bi sāt ğaynadırdıh, қópünü alırdıh, zabāca bekler, durulur. Ona kesdirme dirdik.** “Üzüm şırasını bir saat kaynatırdık, köpüğünü alırdık, sabaha kadar bekler, durulur. Ona kestirme derdik.”

kesdirmek: *fiil.* Pekmez kaynatılırken şıraya pekmez toprağı koymak.

kesilmek: *fiil.* Süt, ayran vb. bozulmak, ekşimek. **Südü ğaynadıyordum, kesilivirdi.** “Sütü kaynatıyordum, kesiliverdi.”

keşgek: *isim.* Keşkek, dövülmüş buğdayın etle birlikte uzun süre kaynatılmasıyla yapılan bir yemek.

kete: *isim.* İçine kavrulmuş un konulan bir çeşit hamur işi çörek.

kili: *isim.* Bahçede maşalaların etrafına biriktirilen ve maşalaları birbirinden ayıran toprak.

kilte: *isim.* 1) Düğme 2) Kemer tokası.

kindikli: *sıfat.* Göbekli, çıkıntılı. **Eveli aside yapardıh, kindikli sehenlere ğorduğ.** “Önceden aside yapardık, göbekli sahanlara koyardık.”

kirli çıhı: *isim*. Kirli çıkı, züğürt görünmesine rağmen birikmiş çok parası bulunan kimse.

kirmen: *isim*. Elde yün, kendir vb. eğirmeye yarayan araç.

kirp: *isim*. Tam uygun, tıpa tıp denk gelen. **Pantul saña kirp diyi oldu.** “Pantolon sana tam oldu.”

kişiflemek: *fiil*. 1) Birini gizlice takip etmek. **Ölan gızı ik_ündür kişifliyormuş.** “Oğlan kızı iki gündür takip ediyormuş.” 2) Birini gözetlemek.

kölesi olmak: *deyim*. Birine tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanarak bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak. (Genellikle, birine yalvarırken kullanılır). **İtme yavrum, köleş oluyum.** “Yapma yavrum, kölen olayım.”

kölge: *isim*. Gölge.

kömbe: *isim*. İki saç arasında ya da küldü pişirilen mayasız ekmek. **Esgiden tandıra kömbe kömerdik.** “Eskiden tandıra kömbe gömerdik.”

kömmek: *fiil*. Gömmek. Çarıkılar **yımıssasın diyi toprā kömerdik.** “Çarıklar yumuşasın diye toprağa gömerdik.”

kóp: *isim*. Kağının üstlüklerinin ön ve arkalarındaki tahtalar; ön kop, arka kop.

kópüme: *fiil*. Yorgan, şilte yatak gibi şeyleri kalın ve aralıklı, sıkıca dikmek. **Esgiden yorgan kópürdük.** “Eskiden yorgan kópürdük.”

kór: *sıfat*. 1) Kör, görme engelli. *bk. amā*. 2) Keskinliği yeterli olmayan. **Bu pışğı kór, kesmiyor.** “Bu testere kör, kesmiyor.”

kór itin öldü yir / itin öldü yir: *deyim*. Çok uzak yer. **Adamın evi te kór itin öldü yirde.** “Adamın evi ta kör itin öldüğü yerde.”

kósdü: *isim*. Köstebek.

kósüle: *isim*. Kösele, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi.

kotelemek: *fiil*. Bir şeyi fırlatmak, atmak, yere vurmak. **İt baña dōru goşuncu daşı koteledim.** “Köpek bana doğru koşunca taşı fırlattım.”

kötürüm: *sıfat*. Zayıf, hasta (hayvan için). **Çobannar bu göyun kötürüm oldu, sürüye ğarışmıyor, evde bañın dirdi.** “Çobanlar, bu koyun hasta oldu, sürüye karışmıyor, evde bakın derdi.”

küllük: *isim*. 1) Kül ve süprüntü atılan yer, çöplük. 2) Kül tablası.

künde: *zarf*. Her gün, her zaman. **O, evde durmaz, künde ğäviye gider.** “O, evde durmaz, her gün kahvehaneye gider.”

kürtün: *isim*. Hayvanın üstüne semer yerine konulan çul, çuval vb. şeyler.

kürüme: *fiil*. Küremek, kürekle atıp temizlemek. **Eveli adam boyu ğar yardı, o ğarı kürürdüm.** “Eskiden adam boyu kar yağardı, o karı kürederdim.”

kücü: *isim*. Dokuma tezgâhlarında arış ipliklerini açıp kapayan tarak.

L

lalih: *sıfat*. Aptal, ahmak. **Sen de lalih mısıñ ney?** “Sen de aptal mısın ne?”

lambur lumbur: *zarf*. Patavatsız, yersiz (konuşmak). **Adam lambur lumbur gonusuyor.** “Adam patavatsız konuşuyor.”

lan: *ünlem*. Ey, ulan anlamında seslenme bildirir. **Lan Ladıf’ın ölu lan, nörüyon lan?** “Ulan Latif’in oğlu, nasılsın lan?”

lō: *isim*. Loğ, toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taş silindir. **Lō daşynan damı lōlardıh.** “Taş silindirle, damları sıkıştırırdık.”

lō ācı: *isim*. Loğ ağacı, loğ taşının iki tarafındaki deliklere geçen ve loğ taşıyı yuvarlamaya yarayan çatal şeklinde ahşap alet. **Lō ācınızı vir de damı lōlayım.** “Loğ ağacınızı ver de damı loğlayayım.”

lōlamak: *fil*. Loğ adı verilen taş silindirle damdaki toprağı sıkıştırmak. **Lō daşynan damı lōlardıh.** “Taş silindirle, damları sıkıştırırdık.”

M

madımağ: *isim*. Madımak, ilkbaharda kırlarda yetişen, ufak yeşil yapraklı, ıspanak gibi pişirilip yenilen bir bitki. **Haydıñ, madımağ toplamaya gidek.** “Haydi, madımak toplamaya gidelim.”

mahana: *isim*. Bahane, ileri sürülen sebep.

mahana bulmak: *deyim*. Bahane bulmak, bir işi yapmak veya yapmamak için sözde sebep göstermek. **Ölum, her yimā mahana bulmayıñ.** “Oğlum her yemeğe bahane bulmayın.”

mağat: *isim*. 1) Kış, popo. 2) Oturmak için yapılmış tahta seki, sedir. **Emmim bayah mağadıñ üsdünde oturuyordu.** “Amcam demin sedirin üstünde oturuyordu.”

mahle: *isim*. Mahalle. **Aşşā mahle.** “Aşağı mahalle.”

makgeme: *isim*. Mahkeme.

malama: *isim*. Taneleri ayrılmamış, samanla karışık tahıl.

malamat etmek: *deyim*. Birine sıkıntı vermek, eziyet etmek, perişan etmek. **Uşahlar beni malamat itdi.** “Çocuklar bana eziyet etti.”

mandal: *isim*. Demir ya da tahtadan yapılmış kapı sürgüsü.

manı manı oynatmak: *deyim*. Her istediğini yaptırmak, parmağında oynatmak. **Bahele götünün bohuynan beni manı manı oynadıyor.** “Bak hele götünün bokuyla beni parmağında oynatıyor.”

mart ğapıdan bağdırır yaba kürek yağdırır: *atasözü*. Mart ayındaki şiddetli soğuklarda insanlar ellerine geçen her şeyi yakmak zorunda kalırlar. *Harfiyen*: Mart kapıdan baktırır, yaba kürek yaktırır.

mart martlar tavıhlar yımırtlar: *atasözü.* Mart ayı gelip soğuk günler geride kaldığında, tavuklar yumurtlamaya başlar. *Harfiyen:* Mart martlar, tavuklar yumurtlar.

masat: *isim.* Bıçak, orak, tırpan vb.ni bilemeye yarayan, çelikten yapılmış, çubuk biçiminde araç.

masıra: *isim.* Dokuma tezgâhında atkı ipliklerinin sarıldığı ağaç parçası.

māsimek: *fil.* Değer vermek, önem vermek, saymak. (Genellikle olumsuz biçimiyle kullanılır). **Ben didim amma onnar māsimeci.** “Ben dedim ama onlar önemsemediler. “**Niye beni māsimiyon?** “Niçin beni önemsemiyorsun?”

maşala: *isim.* Bağ ve bahçelerde kenarları set biçiminde birbirinden ayrılan, genellikle dikdörtgen toprak parçası. **İki maşala isbanah ekdim.** “İki maşala ispanak ekdim.”

maşrapa: *isim.* Bakırdan yapılmış kulplu bardak. **Bahırdan yapılmış gulplu barda maşrapa dirdik.** “Bakırdan yapılmış kulplu bardağa maşrapa dirdik.”

mayasıl: *isim.* Basur. **Bende mayasıl varımış.** “Bende basur varmış.”

mayıs: *isim.* 1) Mayıs ayı. 2) Yaş sığır pisliği, gübre. **Mayısdan tezек yapardıh.** “Gübreten tezек yapardıh.”

mayış: *isim.* Maaş. **Hókümet mayış bäladı.** “Hükümet maaş bağladı.”

mazı: *isim.* Kağnılarda iki tekerleği birbirine bağlayan, çamdan yapılmış ağaç dingil. **Mazının başları tekerin içine geçer, gıcırda.** “Mazının başları tekerin içine geçer, gıcırda.”

mekik: *isim.* Dokuma tezgâhlarında atkı veya argaç denilen ve enine olan iplikleri, uzunlamasına olan arışların arasından geçirmeye yarayan masuralı araç.

merkep: *isim.* Eşek. *bk. eşek.*

mertek: *isim.* Yapılarda kullanılan veya mezarlarda cenazenin üstüne konan kısa tahta parçası.

mertlemek: *fil.* Atlamak, sıçramak, zıplamak. **Bu top iyi mertliyor.** “Bu top iyi zıplıyor.”

meses: *isim.* Hayvanları dürtmekte kullanılan ucu demirli değnek.

mındar: *sıfat.* Murdar, dinî kurallara uygun olarak kesilmemiş veya kendiliğinden ölmüş hayvan. **Yitişip de kesemedim, göyunum mındar oldu.** “Yetişip de kesemedim, koyunum murdar oldu.”

mıh: *isim.* Mıh, çivi.

mırıh: *isim.* Cıvık çamur, bataklık. **Hey yir mırıh olmuş.** “Her yer, cıvık çamur olmuş.”

mısır darı: *isim.* Mısır. **Birez de mısır darı ekdim.** “Biraz da mısır ekdim.” *bk. darı*

mil: *isim.* Tığ, örgü şişi; şiş. **Çorabı ğalın milinen örecām.** “Çorabı kalın şişle öreceğim.”

milek: *isim.* Cıvık çamur.

mintan: *isim.* Yakasız, uzun kollu erkek gömleği. **Bu mintan acer mi?** “Bu gömlek yeni mi?”

mokgem: *sıfat.* Muhkem, sağlam. **Duvar morkem oldu.** “Duvar sağlam oldu.”

motur: *isim.* 1) Traktör. 2) Motosiklet.

mudara: *isim.* Boyun eğme, minnet. **Kimsiye mudaram ney yoh.** “Kimseye minnet borcum yok.”

muhanat: *isim.* Alçak, namert (kimse). **Allah kimseyi muhanada muhtac itmesin.** “Allah kimseyi namerde muhtaç etmesin.”

mut: *sıfat.* Yaklaşık dört çuval veya elli şiniklik tahıl ölçeği. **Bir mut būdaya ırġatlıh yaptım.** “Bir mut buğdaya tarım işçiliği yaptım.” **Armit, yi bir mut, ğaysı yi doyası.** “Armudu bol miktarda ye, kayısıyı ise doyacak kadar ye” anlamında bir söz. *Harfiyen:* “Armut, ye bir mut, kayısı ye doyası.”

N

nacaĥ: *isim.* Küçük balta. **Kesdīm odunnarı nacaĥnan ğırın.** “Kestiğim odunları nacakla kırım.”

nās: (< ne has) *zarf.* Ne sebeple, hayırdır, ne oldu da. **Nās geldiñ?** “Ne sebeple geldin?”

naçar: *sıfat.* Çaresiz.

nāhiye: *isim.* Nahiye, ilçe.

nalbat: *isim.* Nalbant.

nalın: *isim.* Takunya.

nallamak: *fiil.* 1) At, eşek gibi hayvanların ayağına nal çakmak. 2) Bir kimseyi veya bir hayvanı silahla vurup öldürmek.

namazlā: *isim.* Kilim, post vb. şeylerden yapılmış seccade.

ne: *zamir.* Hangi, hangi şey. *bk. ni.*

ne bīm: Ne bileyim? **Ne bīm bacım nōrecāsek?** “Ne bileyim bacım, ne yaparsak?”

neçe: *zarf.* Ne kadar çok. **Yiter ğayrı, sen de ğızı neçe şifiyoñ?** “Yeter artık, sen de kızı ne kadar yağıyorsun.”

ne isdiyoñ bacınđan, bacınđ da ölüyor acından: *atasözü.* Yardım talebinde bulunulan kişinin de yardıma muhtaç ve çaresiz olduğunu anlatan bir söz. *Harfiyen:* Ne istiyorsun bacından, bacın da ölüyor açlığından.

ni: *zamir.* Hangi, hangi şey. *bk. ne.* **Emmim ni yanna gitdi?** “Emmim ne tarafa gitti?” **Sındıyı nitdiñ, bulamıyom.** “Makası nereye koydun, bulamıyorum.”

nic_olmak: (< nice olmak) *deyim.* Nereye gitmek, nereye kaybolmak? **Ebe, yapıñ nicoldu?** “Babaanne, başörtün nereye kayboldu?”

noda: *isim.* Saman yığınının yağmurdan korumak için yapılmış örtü. **Dedemlerin odası, gümülüyor zobası, yüzüme duvañ oldu, Yahudi’niñ nodası.** “Dedemlerin odası, gümlüyor sobası, yüzüme duvak oldu, Yahudi’nin nodası.” (Türkü sözü).

nodul: *isim.* Hayvanın dürtmeye yarayan mesesin veya kısa bir sopanın ucuna çakılmış sivri demir çivi. **Mesesin ucundā çiviye nodul dirdik.** “Mesesin ucundaki çiviye nodul derdik.”

nohra: *isim.* Sineklerin larvalarını davar ve sığırların deri altlarına bırakması sebebiyle bu hayvanların deri altında oluşan kurt.

nohsan: *sıfat.* Eksik.

nörmek: *fiil.* Ne yapmak? **Nörüyon?** “Ne yapıyorsun, nasılsın?” **Nördün?** “Ne yaptın?” **Nörüyüm?** “Ne yapayım?”, **Nörek?** “Ne yapalım?”

nū: *isim.* İki yüz dirhemlik ağırlık ölçüsü, yarım okka, nüğü. **Üş nū kendir viriyim, gôtürün, onu eriñ.** “Üç nüğü kendir vereyim, götürün, onu eğirin.”

O

ocañ başından yırañ: *deyim.* Eve kötülük, bela gelmesin, bütün kötülükler evden uzak olsun anlamında dilek sözü.

ofartmak: *fiil.* Abartmak. **İnanmayın hiyer, baban ofardıyor.** “İnanmayın yahu, baban abartıyor.”

ohlā: *isim.* Oklava. **Yuhayı ohlāynan açarıñ, evrācınan dönderirik.** “Yufkayı oklavayla açarız, evreagaçla döndürürüz.”

oñumak: *fiil.* Davet etmek. **Bizi dúüne oñumadılar.** “Bizi düğüne davet etmediler.”

ókçe: *isim.* Ayakkabı topuğunun arka bölümü. **Ayağgabının ókçesine basma.** Ayakkabının topuğuna basma.”

ol görüp: *deyim.* Bir türlü, ne yapsa da anlamlarında bir söz. **Ol görüp yimāni yiyemez.** “Bir türlü yemeğini yiyemez”

oncāz: *sıfat.* O kadar, o kadarcık. **Oncāz yuħa kime yitecek?** “O kadarcık yufka kime yitecek?”

oñmak: *fiil.* Rahata kavuşmak, mutlu olmak. **Büyünün yumuşunu dutmazsañ oñmañ.** “Büyüğünün dediklerini yapmazsan rahata kavuşamazsın.”

ökelenmek: *fiil.* Öfkelenmek.

orah: *isim*. Orak, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin, ot vb. biçme aracı.

ortancılı: *sıfat*. Ortanca. **Ortancılı ölüm Ğayseri’de oluyor.** “Ortanca oğlum Kayseri’de okuyor.”

osanmak: *fiil*. Usanmak, bıkmak. **Bal yiyen baldan osanır.** “Bal yiyen baldan usanır.” (Atasözü).

ösürük olmak: *deyim*. Öksürük yapan bir hastalığa yakalanmak, sürekli öksürmek. **Bu olan ösürük olmuş.** “Bu çocuk öksürük olmuş.”

oşuğu: *sıfat*. Yalaka, yağcı. **Başa, ben senin gibi oşuğu dâlim didi.** “Bana, ben senin gibi yağcı değilim dedi.” **Bu adam da bek oşuğu.** “Bu adam da çok yalaka.”

oturdü ahır sekisi, çârdi isdambul türküsü: *atasözü*. Yoksulluğuna bakmadan gösteriş yapmaya kalkanların durumunu anlatmak için kullanılır. *Harfiyen*: Oturduğu ahır sekisi, söylediği İstanbul türküsü.

ötlemek: *fiil*. Birisini kandırıp bir başkasına karşı kıskırtmak.

omaç: *isim*. Elle ufalanmış yufka parçalarını yağ ve yumurta ile karıştırıp pişirilerek yapılan bir çeşit yemek.

Ö

ödü sıtmak: *deyim*. Çok korkmak. **Baş bi şî diyecek sandım, ödüm sıtdı.** “Bana bir şey diyecek sandım, çok korktum.”

ölçmek gibi olmasın: *deyim*. Başkasına ait kötü bir yarayı, hastalığı tarif ederken veya kendi vücudunda hastalığın yerini gösterirken aynı hastalığın kendisinde de olmaması inancıyla söylenen bir söz. **Ölçmek gibi olmasın, barnâ şurdan ğopmuş.** “Ölçmek gibi olmasın parmağı şuradan kopmuş.”

öndüç: *isim*. Ödünç.

önge: *isim*. Yarım okkalık bir ağırlık ölçü birimi.

öng_ahıl: (< önge akıl) *sıfat*. Akıllı kıt, hafif akıllı (kimse). **Şu laf hiç dinir mi, öng_ahıl işde.** Şu laf hiç söylenir mi önge akıl işte.”

örs: *isim*. Üzerinde tırpan çekiçlenen çelik yüzeyle demir araç. **Örs vardı, üsdünde tırpan çekişlerdik.** “Örs vardı, üstünde tırpan çekişlerdik.”

örtmelik: *isim*. Evin avlusunda üstü kapalı, önü açık yer.

ösüz: *isim*. Öksüz. **Beş yaşındayhan anam öldü, ösüz ğaldım.** “Beş yaşındayken annem öldü, öksüz kaldım.”

öşür: *isim*. Toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi.

öşürcü: *isim*. Öşür vergisi hesaplayan ve alan görevli.

ötön: *zarf*. Düünden önceki gün.

ötürmek: *fiil*. Cıvık dışkılamak. **İnek üş gündür ötürüyor.** “İnek üç gündür ötürüyor”.

ötürük: *isim*. İshal. *bk. amel*.

ötürük olmak: *fiil*. İshal olmak. **Ėaysıyı çoğ yime, ötürük oluğ.** “Kayısıyı çok yeme, ishal olursun.”

öz: *isim*. Dere, çay. **Öze gidiyoğ, çimecĖk, sen de gel.** “Dereye gidiyoruz, yüzeceğiz, sen de gel.”

P

pace: *isim*. Baca, pencere.

pağla: *isim*. Fasulye.

paklemek: *fiil*. Temizlemek. **Yilleri iyce pakledim.** “Yerleri iyice temizledim”

pantul: *isim*. Pantolon.

paşaport: *isim*. Pasaport.

patetis: *isim*. Patates. *bk. domaćça*.

pehriz dutmak: *deyim*. Perhiz yapmak. **Pehriz dutamıyom.** “Perhiz yapamıyorum.”

pırçalığ: *isim*. Kökü siyah renkli havuca benzeyen, kök ve yaprakları yenebilen bir ot.

pığar: *isim*. Pınar, kaynak, su kaynağı. **ĖarölanıĖ pığarını bili'yö?** “Kara OĞlanın pınarını biliyor musun?”

pırtı: *isim*. Elbise.

pışĖı: *isim*. Testere. **Aba, pışĖıyı niriye ĖoduĖ?** “Anne testereyi nereye koydun?”

pıtırağ: *isim*. Pıtrak, dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir bitki. **Pantuluğ tüm pıtırağ olmuş.** “Pantolonun tamamen pıtrak olmuş.”

pıtpıt: *isim*. Motosiklet.

pindir: *isim*. Peynir. **Yuğanığ arasına pindir düriiyüm mü?** “Yufkanın arasına peynir düreyim mi?”

pineslik: *isim*. Kümes. **Kümesine pineslik dirdik.** “Kümesine pineslik derdik.”

pisik: *isim*. Kedi. **Ördekleri alığ, Ėötürün, pisikler yiiyor.** “Ördekleri alıp Ėötürün, kediler yiyor.”

pisiklet *isim*. Bisiklet. *bk. cin arabası*.

pişkir: *isim*. Havlu.

puḡāre: *isim.* Ev içindeki ocağın bacası. **Ocaḡ ḡoca puḡāresi var, ev ısınır mı dirdik.** “Ocağın kocaman bacası var, ev ısınır mı dirdik”

pür: *isim.* Yaprak. **Biz eveli pür dirdik, yapraḡ dimezdik.** “Biz eskiden pür dirdik, yaprak demezdik.” **Köyde Ğülpürü diyi bir ḡadın varıdı, mārim Ğülpürü, ḡül yaprā demekmiş.** “Köyde Ğülpürü diye bir kadın vardı, meḡer Ğülpürü ḡül yapraḡı demekmiş.”

pürçüklü: *isim.* Havuç. **Pürçüklüyü nirden aldın?** “Havucu nereden aldın?”

püsküt: *isim.* Bisküvi. **Duúnde loḡumunan püsküt dādırıḡ.** “Düğünde lokumla bisküvi dağıtırız.”

R

rahmet: *isim.* Yaḡmur. **Bu yıl bek rahmet yoḡ.** “Bu yıl pek yaḡmur yok.”

rey: *isim.* Oy. **Rey virmek:** Oy kullanmak. **İrkenden reyimi virip geldim.** “Erkenden oyumu verip geldim.”

S

saçr: *isim.* Gelinin başına saçılan şeker, arpa ve para gibi şeyler.

saḡın april beşinden camızı ayırır eşinden: *atasözü.* Nisanın beşinde havanın çok soḡuk olabileceḡi anlamında kullanılır. *Harfiyen:* “Sakin nisanın beşinden mandayı ayırır eşinden.”

saḡāmet: *isim.* Yanlışlık, bozukluk.

saḡov: *isim.* Paltoya benzer bir üstlük. **Abam baḡa Ladif dıḡarı çoḡ sovuḡ, saḡovuḡu giy de çıḡ dirdi.** “Annem bana, Latif dıḡarısı çok soḡuk paltonu giy de çık, derdi.”

saj: *isim.* Yassı metalden yapılan ve üzerinde yufka, börek vb. pişirilen dışbükey araç. **Böre tüplü sajda bişirek.** “Böreḡi tüplü sacda pişirelim.”

salamat: *isim.* 1) Esenlik, güvende olma, kurtuluş. **İşallah sav salamat varıḡ.** “İnşallah saḡ salim gidersin.” 2) Düz, engebesiz, güvenli yer veya yol. **Salamata çıḡdıḡ.** “Düzlüḡe çıktık.”

salavat virmek: *deyim.* Kelimeişahadet getirmek.

salıḡḡaş: *isim.* Salıncak. **Ceviz ācına salıḡḡaş gurduḡ.** “Ceviz āḡacına salıncak kurduk.”

sāmal: *sıfat.* Sağmal, süt veren, saḡılan. **Üş dene sāmal inām marıdı.** “Üç tane sağmal ineḡim vardı.”

saḡ vurmak: *deyim.* Tahıllar toplu hâlde san hastalığına yakalanmak. **Ekinleri tüm saḡ vurmuş.** “Ekinleri tamamen san vurmuş.”

sancı çibī: *isim.* Sancı çubuḡu. Bayramın birinci günü Cuma gününe denk geldiḡinde sabah namazında minberin altına konan ve Cuma namazından sonra

dualarla çıkarılan, ağrıları kestiğine ve hastalara şifa verdiğine inanılan iğde ağacından uzunca değnek.

sapır saçma: *zarf.* Saçma sapan (konuşmak). **Adam sen ona bahma, sapır saçma konuşuyor.** “Adam sen ona bakma saçma sapan konuşuyor.”

sap yiyip saman sıçmak: *deyim.* Saçma sapan konuşmak.

sār: *sıfat.* Sağır, işitme engelli. **Sār dālim, neçe çarıyoŋ?** “Sağır değilim ne çok bağıırıyorsun.”

sası: *sıfat.* Bozulduğu için kötü koku yayan. **Neyse sası sası bi şey koŋuyor.** “Neyse, sası sası bir şey kokuyor.”

sasımak: *fiil.* Yiyecek bozulmak ve kötü kokmak. **Bu turşu sasımış.** “Bu turşu bozulmuş.”

saşma I: *isim.* Ekmek pişirmek için fırında ve tandırda yakılan iri saman.

saşma II: *isim.* Av için kullanılan fişek içindeki küçük mermiler.

savaḥ I: *isim.* Değirmen suyunun akışını hızlandırmak ve çarka daha hızlı vurnmasını sağlamak için oluk önüne konan, üst kısmı geniş, çarka doğru olan kısmı dar, sacdan yapılmış araç.

savaḥ II: Aptal, budala, ahmak. **Boyu ğavaḥ, aḥlı savaḥ.** Boyu posu yerinde ama akıl yoksunu kimseler için kullanılır. *Harfiyen* “Boyu kavak, akli savak”.

savuşmak: *fiil.* 1) Bir engeli aşarak bir yerden bir yere gitmek, geçmek. **Kópek vardı, savuşamadım.** “Köpek vardı, geçemedim.” 2) Bulunduğu yerden gizlice ayrılmak.

sayıncaḥ: *isim.* Sacayağı, üzerine tencere, tava vb. koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üç ayaklı çember veya üçgen biçiminde demir destek.

sayru: *isim.* Hasta. **Çoḥ şúkúr hasda sayru dālim.** “Çok şükür hasta değilim.”

sehim: *isim.* Hisse, pay. **Herkeş sehimine rāzı olacaḥ.** “Herkes payına razı olacak.”

seki: *isim.* Ahır içinde oturmak için tahtadan yapılmış sedir. *bk. ahır sekisi.*

seklem: *isim.* 1) Kıldan, yünden dokunmuş çuval. 2) Bir çuval dolusu. **Bir seklem būday virdim.** “Bir çuval dolusu buğday verdim.”

seme: *isim.* Sersemlik. **Uyḥu semesi ğóremedim.** “Uyku sersemliğiyle göremedim.”

semtine ūramamak: *deyim.* 1) Bir yere belli bir sebeple gitmemek. 2) Bir kimseyi arayıp sormamak.

sergi: *isim.* Üzerinde buğday, bulgur vb. kurutmak için serilen çul vb. örtü.

sertelmek: *fiil.* Sertleşmek.

seten: *isim.* Tahılın kepeğini ayırmaya veya yarma yapmaya yarayan dikey değirmen taşı.

seyirmek: *fiil.* Seğirmek, genellikle vücudun bir yerinde deri ile derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak. **Sā gōzüm seyiriyor.** “Sağ gözüm seğiriyor.”

sıçan: *isim.* Fare.

sıçmayı: *isim.* Evliliklerde balayı döneminin bitip eşler arasında tartışmaların başladığı dönem. **Cicimayı bitdim miydi, sıçmayı başlar.** “Cicimayı bitince sıçmayı başlar.”

sıçıp sıvamak: *fiil.* Peş peşe ağza alınmayacak küfürler savurmak. **Evde beni bulamayınca öfkelenmiş, sıışmış sıvamış.** “Evde beni bulamayınca öfkelenmiş, sıışmış sıvamış.”

sıçirtmak: *fiil.* Birini feci şekilde dövmek, dayak atmak. **Babañ duyarsa seni sıçırdır.** “Baban duyarsa seni sıçırtır.”

sıhıyı yimek: *deyim.* Yapmaması gereken bir davranış için uyarılmak, ikaz edilmek. **Ğayrı mazaratlıh yapmaz, sıhıyı yidi.** “Artık yaramazlık yapmaz, sıkıyı yedi.”

sındı: *isim.* Makas. **Ğurban oldüm şu sındıyı vi'ri?** “Kurban olduğum, şu makası verir misin?”

sınıhçı: *isim.* Kırıkçı. **Seni sınıhçıya gôtürdüydüm, belki hâtırlamañ.** “Seni kırıkçıya götürdüydüm, belki hatırlamazsın.”

sıraca: *isim.* Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlerinin şişkinliğiyle beliren bir tür verem hastalığı.

sıracalı it: *deyim.* İşe yaramaz, beceriksiz kimse. **Şu olan bek yañğılı da ötä sıracalı it.** “Şu oğlan çok cana yakın da öteki işe yaramaz.”

sırım: *isim.* Deriden yapılmış ip. **Çarıñ deliklerine sıırım geçiriñ.** “Çarığın deliklerine sıırım geçirirsin.”

sırım gibi: *deyim.* İnce yapılı ve güçlü kimse.

sırtarmak: *fiil.* Sırtmak, dişlerini göstererek gülmek. **Bahele nası sırtarıyor?** “Bak hele nasıl sırtıyor?”

sıtma dutmak: *deyim.* Sıtma hastalığına yakalanmış kişi, ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak. **Çocuñ sıtma dutmuş.** “Çocuk sıtma tutmuş.”

sifil: *isim.* Sefil, perişan, yoksulluk içinde olan.

sifillik: *isim.* Sefillik, perişanlık. **O zaman sifillimiz çoñ olurdu.** “O zaman sefilliğimiz çok olurdu.”

s.ke sürtüm ahlı yoñ: *deyim.* Aptalca veya akılsızca işler yapan kimseler için kullanılan bir söz. **Ölanıñ s.ke sürtüm ahlı yoñ.** “Oğlanın zerre miktar aklı yok.”

sinmek: *fiil*. 1) Nüfuz etmek, sirayet etmek. **Ahırın kokuğu üstüme sinmiş.** “Ahırın kokusu üstüme sinmiş.” 2) Kendini göstermemek için büzülerek saklanmak; pusmak.

sil I: *isim*. Sel, su baskını. **Silin geldinde ben dâ çucudum.** “Selin geldiğinde ben daha çocuktum.”

sil II: *isim*. Salya, ağızdan sızan tükürük. **Çocuğun sili ahıyor.** “Çocuğun salyası akıyor.”

sirke satmak: *deyim*. Surat asmak, yüz ekşitmek.

sirken: *isim*. Yenebilen yabani semiz otu.

sivtinmek: *fiil*. Zaman geçirmek, oyalanmak. **Niye sivtiniyoğ, giyinsâne.** “Niye oyalanıyorsun, giyinsene.”

sohranmak: *fiil*. Söylenmek, homurdanmak; gönülsüz iş yapmak. **Niye sohranıyoğ?** “Niçin söyleniyorsun?”

sohum: *isim*. Lokma.

sormak I: *fiil*. Soru sormak.

sormak II: *fiil*. Emmek. **Şeker sormak:** Şeker emmek. **Ben beş yaşımaca barnāmi sordum.** “Ben beş yaşıma kadar parmağımı emdim.”

sorutmak: *fiil*. Ayakta durmak, dikilmek. - **Nörüyoğ? -Nörüyüm, soruduyom.** “- Ne yapıyorsun? – Ne yapayım dikiliyorum.”

sovan irkā: *deyim*. Soğan erkeği, erkekliğin gereklerini yerine getiremeyen kişiler için söylenen bir söz.

soyha: *isim*. 1) Ölünün giysileri, ölüden üstünden çıkan giysiler. 2) Yaramaz, huysuz, kötü kimse.

soyhağa galsın /soyhasına ğalsın: *deyim*. “Ölü elbisene /elbisesine kalsın.” anlamında bir beddua sözü.

soysuz: *sıfat*. Sinirli, huysuz.

sövmek: *fiil*. Sövmek, küfretmek.

söyündürmek: *fiil*. Söndürmek.

sulu kōte: *isim*. İnce bulgur, soğan ve yağsız kıymanın yoğrulup küçük köfteler durumuna getirildikten sonra haşlanarak pişirilmesiyle hazırlanan bir yemek türü; yuvarlama, sulu köfte.

suya gōtürüp susuz getirmek: *deyim*. Herhangi bir işte akıl, zekâ, deneyim ve kurnazlıkla bir diğerini alt etmek. **Bu olan seni suya gōtürür, susuz getirir.** “Bu oğlan seni suya götürür, susuz getirir.”

sütlēn: *isim*. Yaprak, sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte kullanılan bir bitki. **Sütlēni**

keserdik, südü ahardı. Ahan südü unnan ğarıştırıp ārı kesici hap yapardıh. “Sütlegei keserdik, sütü akardı. Akan sütü unla karıştırıp ağıri kesici hap yapardık.”

Ş

şah: *isim.* Orta. **Arnının şahından vurmuşlar.** “Alnının ortasından vurmuşlar.”

şahımak: *fiil.* Çok konuşmak. **Adama bahele bülbül gibi şahıyor.** Adama baksana bülbül gibi konuşuyor.

şavğı şara düşmek: *deyim.* Işığı şehre düşmek, şehri aydınlatmak. Daha çok kendini büyük gören, kibirlenen kimselere kinaye amaçlı söylenir. **Şavğı şara mı düşüyor?** “Sanki çok mu güzelsin.” *Harfiyen:* Işığın şehri mi aydınlatıyor da (kendini büyük görüyorsun)?

şayah: *isim.* Kaba dokunmuş yünlü ya da pamuklu kumaştan yapılmış pantolon. **Duüne gelirken acer şayahını giy de gel.** “Düğüne gelirken yeni şayahını giy de gel.”

şemşamer: *isim.* Ayçiçeği, ay çekirdeği. **Geliñ, şemşāmer çirtiyoh.** “Gelin çekirdek çitliyoruz”

şemşiye: *isim.* Şemsiye.

şerbet: *isim.* Nişan töreni. **Cümērtesi ğünü şerbetimize buyruñ.** “Cumartesi günü nişanımıza buyurun.”

şivġın: *isim.* Ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgün.

şifemek: *fiil.* Birinin sırtını sıvazlayarak, tatlı sözlerle iş yaptırmak. **Yiter ğayrı, sen de ġızı neçe şifiyoñ?** “Yeter artık, sen de kızı ne kadar şifiyorsun.”

şikār: *sıfat.* Önemli, değerli, kıymetli. **Ġızım almayı getiriñ yisinler, şikār mı ney?** “Kızım elmayı getirin yesinler, sanki önemli mi?” **Şikārı ney de şonu sahlıyacām?** “Kıymeti ne de onu saklayacağım.”

şuncacıh: *sıfat.* Bu kadar, bu kadarcık. **Şuncacıh yimek kime yiter?** “Bu kadar yemek kime yeter?”. **Şuncacıh çocā niye ġızıyoñ?** “Bu kadarcık çocuğa niye kızıyorsun?”

şuncāz: *sıfat.* Şu kadarcık, bu kadarcık. **Şuncāz etinen nōrecīk?** “Şu kadar etle ne yapacağız?”

şurdan sıhıp şurdan yalamak: *deyim.* Tutumlu olmayı öğütlerken veya birinin çok cimri, eli sıkı olduğunu anlatırken el yumruk yapılarak söylenen bir söz. **Ġurban oldūm, ıcih ġısnıh olaciñ, şurdan sıhıp, şurdan yalıyaciñ.** “Kurban olduğum biraz kısınk olacaksın, şuradan sıkıp şuradan yalayacaksın.”

T

taħır taħır ġurumak: 1) Topraklar kuruyup çatlamak. **Yāmir olmayıncı tallalar taħır taħır ġurumuş.** “Yağmur olmayınca tarlalar takır takır kurumuş.”

2) Aşırı zayıflamak. **Üsünün ölu taħır taħır ğurumuş**. “Hüseyin’in oğlu çok zayıflamış.”

taħırdatmak: *fîil*. Ses çıkarmak, gürültü yapmak. **Ölum taħırdatma, çocuh uyyor**. “Oğlum gürültü yapma, çocuk uyuyor.”

taħne: *sıfat*. Kalabalık olmayan, ıssız yer.

taħsim itmek: *fîil*. Bölmek, paylaşmak. **Tallaları uşahlara taħsim itdim**. “Tarlaları çocuklara paylaştırdım.”

taķġa: *isim*. Takke. *bk. terlik*.

talla: *isim*. Tarla.

talla tapan: *isim*. Tarla tapan, tarla ve tarlayla ilgili eşyalar. **Üsün tallayı tapanı satmış**. “Hüseyin tarlayı tapanı satmış.”

taman: *zarf*. Hani, hani ya (Daha önce bahsedilen şeyleri hatırlatmak için söylenir). **Taman ańġarıya geldiydın ya**. “Hani Ankara’ya gelmiştin ya.” **Şu taman çoħ bitiyor didim ġaysıdan getirdim**. “Şu hani çok oluyor dediğim kayısıdan getirdim.”

tapan: *isim*. Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan yassı ağaç araç, sürgü.

tar: *isim*. Tavukların kümeslerde tünedikleri ağaç, tavuk tüneği.

tarlanıń ufaħ daşlısı, óküzün inek başlısı, ġızın uzun saşlısı: *atasözü*. Tarlanın küçük taşlı olanı, öküzün inek başlı olanı, kadının uzun saçlı olanı (makbuldür).

tembele iş buyur, sańa aħıl virsin: *atasözü*. Tembel, kendisine buyurulan işi yapmamak için işi buyuran kimseye önerilerde bulunur.

tefe: *isim*. Dokuma tezgâhlarında tarağı tutan ve mekik ipliklerini sıkıştırmaya yarayan araç.

tekleme: *sıfat*. Az, seyrek, tek tük. **Āşda tekleme alma var**. “Ağaçta seyrek elma var.”

tēliz: *isim*. Keten ya da kendirden seyrek dokunmuş çuval.

temek: *isim*. Ahırdaki gübreyi dışarı atmak için kullanılan kapaklı veya kapaksız delik; pencere.

terek: *isim*. Mutfakta eşya konulan raf. **Terekde dūrcük varıdı, al da gel**. “Rafta düğü vardı, al da gel.”

terlik: *isim*. Takke. **Terlīmi vir, cāmiye gidecām**. “Takkemi ver, camiye gideceğim.” *bk. taķġa*.

ters: *isim*. Hayvan pisliği, gübre. **Adam aynı ayazda ġalmış eşşek tersi gibi sert**. “Adam aynı ayazda kalmış eşek pisliği gibi sert.”

tezek: *isim*. Yakacak olarak kullanılmak üzere kurutulmuş hayvan gübresi.

tezgire: *isim.* Küçük sepet.

tırpan: *isim.* Tırpan, uzun bir sapın ucuna tutturulan, ot, ekin vb.ni biçmeye yarayan, hafifçe kıvrık, uzun çelik bıçak. **Tırpannan çoğ ekin biçdim.** “Tırpanla çok ekin biçtim.”

tıslamak: *fiil.* Güç gerektiren bir işin zorluğundan sesli nefes alıp vermek.

tıfsimek: *fiil.* Kumaş eskimek, yıpranmak, ipliklenmek. **Bu ğazağ tıfsımı.** “Bu kazak eskimiş.”

tiken: *isim.* Diken.

tohaş: *isim.* Tokaç, çamaşırı yıkarken dövmeye yarayan tahtadan, yassı tokmak.

tohanmak: *fiil.* 1) Dokunmak, değmek. 2) Bir yemek veya yiyecek sağlığını bozmak. **Bu bana tohanır, yiyemem.** “Bu bana dokunur, yiyemem.”

tohdur: *isim* Doktor.

tohlı: *isim.* Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu.

tohmalamak: *fiil.* Aşırı yemekten karnı şişip hastalanmak, hazımsızlığa uğramak, patlama seviyesine gelmek. **Yavrum çoğ yime, tohmalıyacığ.** “Yavrum çok yeme, tokmalayacaksın.” **Bizim inek tohmalamış, yirinden ğahamıyor.** “Bizim inek tokmalamış, yerinden kalkamıyor.”

tohya: *isim.* Takunya.

tolu: *isim.* Dolu, buz tanesi şeklinde yağan kar. **Tolu hey yiri mahfitdi.** “Dolu her yeri mahfetti.”

töm: *isim.* Tohum. **Maydonuz tömu alıñ da şuruya ekek.** “Maydanöz tokumu alın da şuraya ekelim.”

tuluğ: *isim.* 1) Tulum, Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum. 2) Sıcak su torbası. **Boynuğa ıcığ tuluğ ğoy.** “Boynuna biraz sıcak su torbası koy.”

tummak: *fiil.* Suyu dalmak. **Siz çıñı, ben tumacām.** “Siz çıkın ben suya dalacağım.”

tüfālet: *isim.* Tuvalet, hela.

tükān: *isim.* Dükkan. **Cüddanıñ түkanınaca varıñ da geliñ.** “Cüddan’ın dükkânına kadar gidin de gelin.”

türkú yahmak: *deyim.* Belli bir olay karşısında sözleri de kendisine ait olmak üzere türkü bestelemek. **Ğarısı da ölüncü bu türküyü yahmış.** “Karısı da ölünce bu türküyü yakhmış.”

türüm türüm: *zarf.* Buram buram. **Türüm türüm yimek қоһuyor.** “Boram boram yemek kokuyor.”

tüyü bozuğ: *sıfat.* Sarı saçlı (kimse).

U

ufra: *isim.* Hamur yapışmaması için tahtaya serpilene un. **Üsdüm başım tüm ufra oldu.** “Üstüm başım tamamen ufra oldu.”

uluḥ: *sıfat.* Çürük, çürümeye yüz tutmuş meyve. **Uluḥ hayva yinir.** “Çürük ayva yenir.”

ulumak I: *fiil.* Ulumak, köpek, kurt vb. hayvanlar uzun, iniltili, ağlar gibi bir ses çıkarmak.

ulumak II: *fiil.* Meyve bozulmak, çürümek. **Yavrum bu hayvalar ulumuş.** “Yavrum bu ayvalar çürümüş.”

ünmak: *fiil.* Uğunmak, ağlaya ağlaya bayılmak, kendini kaybetmek. **Yitişin çocuḥ ündü.** “Yetişin çocuk uğundu.”

ur: *isim.* Tümör. **Adamıḥ biyninde ur varımıḥ.** “Adamın beyninde tümör varmış.”

urba: *isim.* Giysi, elbise.

uruf: *isim.* Ruh.

uruplā: *isim.* Yaklaşık, 1,5 kilogramlık hububat ölçüsü.

usulca: *zarf.* Yavaşça. *bk. usulcana.*

usulcana: *zarf.* Yavaşça. *bk. usulca.*

uşah: *isim.* Çocuk. **Uşahlar dışlıḥ virmedi.** “Çocuklar rahat vermedi.”

uşgur: *isim.* Uçkur, şalvar veya iç donunun belde durmasını sağlamak için bele gelecek kısımlara geçirilen bağ.

uyḥu dünek: *isim.* Uyku, rahat uyuma. **Zabāca uyumadım, gözüme uyḥu dünek girmedim.** “Sabaha kadar uyumadım, gözüme uyku girmedim.”

uylamak: *fiil.* Üstelemek, ısrar etmek, bıktıracak biçimde sürekli birinin veya bir şeyin üstüne düşmek. **Yiter ḡayrı neçe uyluyoḥ.** “Yeter artık ne kadar ısrar ediyorsun.”

Ü

üç aḥıllı: *deyim.* Enayi. **Çocuḥ da babası gibi üç aḥıllı.** “Çocuk da babası gibi enayi.”

üfelemek: *fiil.* 1) Ufalamak. **Pindiri üfelerik.** “Peyniri ufalarız.” 2) Ovmak, ovalamak. **Babamıḥ sırtını üfeledim.** “Babamın sırtını ovdum.”

ürmek: *fiil.* Köpek havlamak. *bk. ürümek.*

ürümek: *fiil.* Köpek, havlamak. *bk. ürmeḥ.*

üsdünḡden yıraḥ: *deyim.* Senden uzak olsun anlamında iyi dilek sözü. **Üsdünḡden yıraḥ babam ḡanserimiḥ.** “Senden uzak olsun, babam kansermiş.”

üstbaş: *isim.* Elbise, kıyafet. **Çocā üstbaş giydiriñ, buymuş.** “Çocuğa elbise giydirin, donmuş.”

ütmek I: *fiil.* Bir şeyi, tüylerini yakmak için alevden geçirmek. **Tavī yolduñdan sōna ütecām.** “Tavuğu yolduktan sonra üteceğim.”

ütmek II: *fiil.* Oyunda yenerek bir şey kazanmak; utmak.

ütmek: *fiil.* 1) Öğütmek. 2) Bir şeyi çok hızlı yiyip bitirmek. **Māşallah şemsāmeri üdüyoñ.** “Maşallah, çekirdeği öğütüyorsun.”

ütülmek: *fiil.* Oyunda veya kumarda kaybetmek. **Nōrdüñ, yōsa ütüldüñ ñü?** “Ne yaptın yoksa oyunda kaybettin mi?”

üzeri yüklü: *deyim.* Gebe, hamile. **Geliniñ üzeri yüklüymüş.** “Gelin hamileymiş.”

üzerlik: *isim.* Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot.

V

vā: *ünlem.* Şaşırma bildirir. **Vā, bunu ben mi dimissim, töbe yalan?** “A, bunu ben mi demişim, tövbe yalan.”

vah: *ünlem.* “Yazık” anlamında söylenen bir söz.

variyetli: *sıfat.* Zengin, varlıklı.

vaş: *ünlem.* Acıma ve şaşkınlık bildirir. **Vaş, yazıñ, olan yitim ğalmış.** “Vaş, yazık, oğlan yetim kalmış.”

vazırdamak: *fiil.* Anlamsız, yersiz konuşmak.

vesāyit: *isim.* Araç, vasıta. **O zamannar vesāyit yoñ, ğayseriyece ya yayan ya eşşānen giderdik.** “O zamanlar araç yok, Kayseri’ye kadar ya yayan ya eşekle giderdik.”

Y

yansılamak: *fiil.* Birinin konuşmasını, hareketlerini taklit ederek dalga geçmek. **Ölum kimseyi yansılamayın, ğúnaf olur.** “Oğlum kimseyi taklit etmeyin, günah olur.”

yālama: *isim.* Küçük tabak büyüklüğünde açılan hamurun sacda pişirilip üstüne tereyağı sürülmesiyle yapılan ekmek. **Yārin ekmek idecām, sen de gel, yālama yapıyım da yi emi.** “Yarın ekmek yapacağım, sen de gel, yağlama yapayım da ye, emi.”

yalan ütmek: *deyim.* Çok fazla veya peş peşe yalan söylemek; yalan üretmek. **Hiş durmadan yalan üdüyor.** “Hiç durmadan yalan üretiyor.”

yālñ: *isim.* Mendil.

yārñ: *isim.* Sırt, arka. **Yārñım āroyor, toñdura gidecām.** “Sırtım ağrıyor, doktora gideceğim.”

yalaḥ: *isim.* Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap.

yannıyaḥ: *zarf.* Yalın ayakla, çıplak ayakla. **Çayralanaca yannıyaḥ vardım.** “Çayıralan’a kadar yalın ayakla gittim.”

yaṅgılı: *sıfat.* Cana yakın, sıcakkanlı. **Şu olan bek yaṅgılı, ötā sıracalı it.** “Şu oğlan çok cana yakın, öteki işe yaramaz.”

yapıḥ: *isim.* Başörtüsü, eşarp. **Yapımı niriye göduḡ?** “Başörtümü nereye koydun?”

yasdı I: *isim.* Yatsı, yatsı vakti, yatsı ezanı veya yatsı namazı. **Yasdı oḥundu mu?** “Yatsı ezanı okundu mu?”

yasdı II: *sıfat.* Yassı, düz yayvan.

yaşmaḥ: *isim.* Başla birlikte yüzün veya ağzın bir kısmını kapatan başörtüsü.

yaşmaḥ çalmak: *deyim.* Başörtüsünü ağzı kapatacak biçimde bağlamak. **Ġadın evlendikten sōna yaşmaḥ çalar.** “Kadın evlendikten sonra yaşmak çalar.”

yavan yaşıḥ: *zarf.* Katıksız, yağsız, tat alma düşünülmeden, karın doyuracak kadar (yemek için). **Yavan yaşıḥ yidim, ġarnımı doyurdum.** “Katıksız, yağsız yedim, karnımı doyurdum.”

yayıḥ: *isim.* 1) Yayık, tereyağı çıkarmak için sütün, yoğurdun içinde çalkalandığı kap. 2) Yayılmış olan, yayvan. **Şu olanıḡ burnu yayıḥ.** “Şu oğlanın burnu yayık.”

yavṣaḥ: *isim* Bit yavrusu. **Bitiḡ yımirtası olur, oḡa sirke dirdik. Bitiḡ yavrusına da yavṣaḥ dirdik.** Bitin yumurtası olur, ona sirke derdik, bitin yavrusuna da yavṣak derdik.”

yayan: *zarf.* Yürüyerek, yayan. **Fahılı’da tirenden indim, Çandır’aca yayan geldim.** “Fakılı’da trenden indim Çandır’a kadar yürüyerek geldim.”

yıraḥ: *sıfat.* Uzak. **Eviḡiz bek yıraḥ dālmiṣ.** “Eviniz pek uzak deġilmiṣ.”

yīd at gendi yimini artırır: *atasözü.* Bir işte çaba gösterenler, o ölçüde bir karşılık görürler. *Harfiyen:* Yiġit at, kendi yimini artırır.”

yil: *isim.* 1) Rüzgâr, yel. **Buġun ġaba yil esmiyor.** “Bugün lodos esmiyor.” 2) Ağrı, sızı, sancı.

yil girmek: *deyim.* Bir yerine ağrı saplanmak, ağrısı tutmak. **Boynumu üfele, yil girdi.** “Boynumu ovala, ağrı girdi.”

yimeni: *isim.* Yumuşak, yazlık bir çeşit ayakkabı.

yimlik: *isim.* Yemlik, ilkbaharda yetişen, uzun ve sivri yapraklı, yenilen bir ot.

yīni: *sıfat.* Hafif. **Çuval yīni, ġaldırıḡ.** “Çuval hafif, kaldırırsın.”

yīnilmek *fiil.* Hafiflemek. **Birezini dōḡ de ıçıḡ yiġnilsin.** “Birazını dök de azıcık hafiflesin.”

yinçe: Yenge. *bk. gelinbacı.*

yir oynamak: *deyim.* Deprem olmak.

yire yurda ğomamak: *deyim.* El üstünde tutmak, çok değer vermek. **Hinci emmingile gitsem beni yire yurda ğomaz.** “Şimdi amcamgile gitsem beni yere yurda koymaz.”

yitekleme: *fiil.* İtmek, iteklemek. **Araba çamıra saplannıncı yitekleedik amma çıharamadıh.** “Araba çamura saplanınca itekledik ama çıkaramadık.”

yitirmek I: *fiil.* Yetirmek, yetmesini sağlamak, idare etmek. **Bu parayı yitirmesseñ aj ğalıñ.** “Bu parayı yetirmezsen aç kalırsın.”

yitirmek II: *fiil.* Kaybetmek. **Yapımı yitirdim, bulamıyom.** “Başörtümü kaybettim, bulamıyorum.”

yitmek: *fiil.* İtmek. **Ben arabıya biniyim, siz arħadañ yitiñ.** “Ben arabaya bineyim, siz arkadan itin.”

yoh yohsul: *sıfat.* Fakir, yoksul. **Çoh şükür yoh yohsul dālim ğuzum.** “Çok şükür fakir değilim kuzum.”

yolluñ: *isim.* 1) Yolda yenmek için hazırlanan yiyecek, azık. 2) Çok basılan yerlere serilen ince uzun yaygı. 3) Geline ve yakınlarına verilen hediye.

yolma: *isim.* Elle biçilen ekin, arpa vb.

yolma yolmak: *fiil.* Tarlada ekin, arpa vb.ni elle biçmek.

yorulup yoşuñmak: *fiil.* Çok yorulmak.

yumak: *fiil.* Yıkamak. **Eliñi, yüzüñü yu da gel.** “Elini, yüzünü yıka da gel.”

yuħa: *isim.* Yufka, İnce açılmış hamurdan yapılan sac ekmeği.

yumuş: *isim.* Görev, vazife, buyurulan iş. **Uşahlar yumuşumu dutmuyor.** “Çocuklar verdiğim işi yapmıyor.”

yuvarlama: *isim.* Evin damına konulan 10-15 santim çapındaki ağaç.

Z

zahar: *zarf.* Galiba, herhâlde, anlaşılan. **Musa da gelir zahar.** “Musa da gelir galiba.”

zadı: *zarf.* Zaten.

zavar: *isim.* Hayvanlara yedirilmek için kalın öğütülmüş tahıl.

zemheri: *isim.* Kara kış.

zıñılamak: *fiil.* Çınlamak.

zibil: *isim.* Çöp, süprüntü, pislik.

zibil gibi: *deyim.* Çok fazla. **Adamda para zibil gibi.** “Adamda para çok fazla.”

zifir: *sıfat.* Çok karanlık.

zilve: *isim.* Kağnıda öküzün boyunduruktan çıkmaması için, boyunduruğa geçirilmiş eğri değnek.

zoba: *isim.* Soba.

zopa: *isim.* Sopa, dayak. **Ya hiç zopa yimedin ya da sayı saymasını bilmiyon.** “Ya hiç dayak yemedin ya da sayı saymasını bilmiyorsun.”

zorlu: *sıfat.* 1) Güzel, hoş, beğenilen. **Armut da zorluymuş.** “Armut da güzelmiş.” 2) Güçlü, dayanıklı.

zorunan: *zarf.* Zorla. **Ölanı zorunan götürmüşler.** “Oğlanı zorla götürmüşler.”

zöhür: *isim.* Sahur. **Gice zöhüre gahamadım.** “Gece sahura kalkamadım.”

Derleme Sözlüğü'nde Olmayan veya Anlamı Farklı Olan Sözler

aç acına: *zarf.* Aç vaziyette, aç olarak. **Ölum aşamaca niye aç acına durdu?** “Oğlum akşama kadar niye aç vaziyette durdu?”

ahlı kesmek: *deyim.* Bir işi yapabilme konusunda kendisine veya başkalarına güvenmek. **Bunu da götürmüye ahlı kesmedi.** “Bunun da götürmeye aklı kesmedi.”

almancı: *isim.* Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde genellikle de Almanya'da çalışan Türk vatandaşı, gurbetçi. **Yazın Almancılar gelinci, köy canlanır.** “Yazın gurbetçiler gelince köy canlanır.”

amā: *ünlem.* Üzüntü, hayret, şaşırma bildirir.

aslı varısa: *deyim.* Doğruysa, gerçekse. **Aslı varısa yârin gelecâmiş.** “Gerçekse yarın gelecekmiş.”

aslı yoh: *deyim.* Yalan, gerçek değil. **Borcum mar diyor ya aslı yoh.** “Borcum var diyor ya aslı yok.”

bilat: *isim.* Bilet. **Ben bilatımı irkenden alırım, nidecām?** “Ben biletimi erkenden alırım, ne yapacağım (ne olur ne olmaz)?”

cızlavıt: *isim.* Bir çeşit lastik ayakkabı. *bk. sovuğguy.*

çalı çipgi: *isim.* Çalı çırpı, ağacın ince dalları. **Yâni gölay gırılan dal, budah ney, onnara çalı çipgi dirik.** “Yani kolay kırılan dal budak vb. onlara çalı çipki deriz.”

çapar: *isim.* 10 veya 15 cm kadar boyu olan benekli, bir tür tatlı su balığı. **Özde çapar çoh.** “Derede çapar balığı çok.”

çekmek: *fiil.* Fiziksel olarak veya davranışlarında birine benzemek. **Bu çocuğ kime çekdiyse hiş bi şiy bāndiremiyoh.** “Bu çocuk kime benzediyse hiçbir şey beğendiremiyoruz. **Gız tüm anasına çekmiş.** “Kız tamamen annesine benzemiş.”

çileme: *isim.* Çiğleme. Küp küp doğranmış çiğ patatese domates ve soğan katılarak yapılan, çiğ olarak yenen bir tür yemek.

çirpek: *isim.* Tırnağın yanında oluşan, rahatsız edici, sertleşip kalkmış üst deri, şeytan tırnağı. **Dırnāmın kenarında çirpek vardı, yoluncu ğanadı.** “Tırnağımın yanına şeytan tırnağı vardı, yolunca kanadı.”

çirtmek: *fiil.* Çekirdek çitlemek. **Geliş şemşâmer çirtiyoh.** “Gelin çekirdek çitliyoruz”

çödül: *isim.* Mısır patlatıldıktan sonra patlamamış olan mısırlara verilen isim. **Mısırı patladırırh, patlamıyan, dibinde ğalana çödül dirik.** “Mısırı patlatırız, patlamayan, dibinde kalana çödül deriz.”

çulluca: *isim.* Yaprakları yenebilen yabani bir ot.

damlama: *isim.* Kaynatılan ve toprağıyla birlikte bir torbanın içine konulup asılan pekmez torbasından damlayan pekmez. **Kesilmiş bekmez, toprāynan asılır, o bekmez alta damlar. oña damlama dirik.** “Kesilmiş pekmez toprağıyla asılır, o pekmez alta damlar, ona damlama deriz.”

delice: *isim.* Sinek kuşu, havada asılı durabilen ve böcek yiyen bir kuş.

dellenmek: *fiil.* 1) Delirmek. 2) Birini görüncə çok sevinmek.

dikmelik: *isim.* Fidan. **Getirdik, dikmelik dikkik.** “Getirdik, fidan diktik.”

dilmek: *fiil.* Yarmak, ikiye bölmek. **Hayvayı dil de yiyek.** “Ayvayı ikiye böl de yiyelim.”

dömdölek: *sıfat.* Dümdüz. **Dömdölek talla.** “Dümdüz tarla.”

elham: *isim.* Fatiha suresi. **Öleniñ arħasından üş ğulfüynen bir elham oħurum.** “Ölenin arkasından üç İhlas ile bir Fatiha okurum.”

emānet: *zarf.* Sağlam ve sağlıklı olmadığı için yıkılacak gibi duran nesne veya insan hakkında söylenir. **Bu duvar emānet duruyor, yıhıldı, yıhılacah.** “Bu duvar emanet duruyor, yıkıldı, yıkılacak.” **Resimde emānet çıhmıssım.** “Resimde emanet çıkmışım.”

esatdan: *sıfat.* Gerçek, gerçekten. **Esatdan toħdur dālimiş.** “Gerçekten doktor değilmiş.”

ğapı toħmā: *isim.* Kapı tokmağı, kapıya asılı duran ve kapıyı çalmaya yarayan, türlü biçimlerde metal parça. **Ĝadın malı ğapı toħmā gibidir, girerken de çıħarħan da ğafaña toħanır.** “Kadın malı kapı tokmağı gibidir, girerken de çıkarken de kafana dokunur”.

ğart: *sıfat.* 1) Tazeliğı geçmiş, yenmeyecek kadar kalın ve sert hāle gelmiş. **Bu zalatalıh ğart.** “Bu salatalık kart.” 2) Yaşlı.

ğartalmak: *fiil.* Kart duruma gelmek.

ğartlaşmak: *fiil*. Kart duruma gelmek. *bk.* **ğartalmak**. **Büberler tüm ğartlaşmış.** “Biberler tamamen kartlaşmış.”

ğara sağız: *isim*. Karasakız, katran ve diğer organik maddelerin buharlaşmasından veya damıtılmasından elde edilen, kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde. **Ğara sağızı ısıdırdı, bir ğabıdı üsdüne yayardı, āriyan yire bālardı.** “Kara sakızı ısıtırdık, bir bezin üstüne yayardık, ağrıyan yere bağlardık.”

ğavırlı: *isim*. İnatçılık, huysuzluk. **Ben biliyom, ğavırlından gelmiyor.** “Ben biliyorum, huysuzluğundan gelmiyor.”

ğavuçu: *sıfat*. Kauçuk. **Sōna ğavuçu ayağgabı çıldı.** “Sonra kauçuk ayakkabı çıktı.”

ğaybetine: *deyim*. Gıyabında, konuşulan ortamda olmayan kişi için söylenen bir söz.

ğıcılavı: *isim*. Yaprakları pişirilerek veya börek yapılarak yenen yabani bir ot.

ğövürmek: *fiil*. 1) Göndermek, salmak. **Tavıhları ğövürmeyin.** “Tavukları salmayın.” 2) Osurmak.

ğücül: *zarf*. Zorlukla, çok çaba sarfederek. **Evi batırmayın ğücül temizliyom.** “Evi kirletmeyin, zorlukla temizliyorum.”

ğulfü: *isim*. İhlas suresi. **Üç ğulfüynen bir elham oħuru.** “Üç İhlasla bir Fatiha suresi okuruz.”

ğurum: *isim*. Kurum, bacalarda veya soba borularında toz şeklinde biriken is. **Zoba boruları tüm ğurum olmuş.** “Soba boruları tamamen kurum olmuş.”

halma bere: *zarf*. Kolay kolay, hemencecik, kolaylıkla. **Bu işler halma bere yapılmıyor.** “Bu işler kolaylıkla yapılmıyor.”

hasiretlik: *isim*. Sevilen bir şey veya kimseden ayrı kalma durumu, ayrılık.

hiyer: *ünlem*. Bir kişiye karşı sitem ve uyarı bildirir. **Nōrüyon ki hiyer, gelsāne ğayrı.** “Ne yapıyorsun ki artık gelsene.”

hüsüsü: *zarf*. Özel olarak, özellikle. **Bunu benim içi hüsüsü almışlar.** “Bunu benim için özel olarak almışlar.”

imrenmek: *fiil*. Beğenilen bir kişi veya şeye benzemeyi istemek; gıpta etmek. **İliñ çocuħlarına imreniyom.** “Başkalarının çocuklarına imreniyorum.”

intizar: *isim*. İlenme, beddua etme.

intizar virmek: *fiil*. İlenmek, beddua etmek.

itdiklē: *zarf*. Filancanın dediği veya yaptığı gibi anlamında bir söz. **Sülūman itdiklē, daşı çalacı.** “Süleyman’ın dediği gibi taşı atacaksın.”

ītiyad: *isim*. Çekinme, utanma.

İtiyad itmek: *fiil.* Çekinmek, utanmak. **Kele sen de yisâne niye İtiyad idiyon?** “Ayol, sen de yesene, niye çekiniyorsun?”

izinnama: *isim.* Nikâh belgesi, evlilik belgesi. **Anam, izinnamam var dirdi.** “Annem nikâh belgem var derdi.”

ġkârt: *isim.* Kâğıt. **Şu ġkârtde ne yazıyor, oħuyele?** “Şu kâğıtta ne yazıyor, oku hele?”

ķedi balıġı: *isim.* Bir tür bıyıklı, tatlı su balıġı.

ķil: *isim.* Eskiden temizlik işlerinde kullanılan yumuşak ve yağlı toprak.

ķórük: *isim.* Gömlek manşeti, gömlek kolunun uç kısmı.

lāb: *isim.* Lakap, takma ad. **Siziġ lābıñız ney?** “Sizin lakabınız ne?”

lē: *edat.* Yükselen tonda söylenir ve “öyle değil mi?” anlamında kullanılır. **Babañ da ġeldi lē?** “Baban da ġeldi, değil mi?” **Sen şeker atmıyon lē?** “Sen şeker atmıyorsun değil mi?”

le mi? *edat.* “Baksana, öyle mi?” anlamlarında kullanılır. **Le mi Ladif, zabānan ġidiyon ġu?** “Öyle mi Latif, sabahleyin ġidiyor musun?”

lūkūs: *isim.* Bir tür aydınlatma aracı, lüks lambası.

mār: *edat.* Meġer. *bk.* **mārim.**

mārim: *edat.* Meġer. **Ġapıyı vurdum, aşmadı, mārim tallıya ġitmiş.** “Kapıyı çaldım açmadı, meġer tarlaya ġitmiş.” *bk.* **mār.**

mazarat: *sıfat.* Yaramaz. **Şo ġız bek mazarat.** “Şu kız çok yaramaz.”

mazaratlıħ: *isim.* Yaramazlık. **Ölum dōlek duruñ, niye mazaratlıħ yapıyonz?** “Oġlum uslu durun, niye yaramazlık yapıyorsunuz?”

meccek: *isim.* Saban, pulluk vb.nin çamurunu temizlemek için mesesin ucuna takılarak kullanılan demirden yapılmış aparat.

melemen: *isim.* Menemen, Yumurta, soğan, yeşilbiber ve domatesle yapılan bir yemek. **Melemen yapsam 'yī, ġurban oldūm?** “Menemen yapsam yer misin, kurban olduġum.”

mışġa: *isim.* Muska, arasına yağ ve peynir konan ve üçgen biçiminde katlanan yufkanın sacda veya tavada pişirilmesiyle yapılan yiyecek. **Zabānan iki dene mışġa yidim.** “Sabahleyin iki tane muska yedim.”

milanġaz: *isim.* Tüplü ocak. **İsterseñiz çayı milanġazıñ üsdüne ġoyum.** “İsterseniz çayı ocaġın üstüne koyayım.”

muhāt olmak: *fiil.* Birini korumak, gözetmek; sahip olmak. **Ölum babañıza, anañıza muhāt oluñ.** “Oġlum babanıza, annenize, babanıza sahip olun.”

muhlantis: *isim.* Mıknatis.

ney ya: *deyim.* Tabiî ki, elbette. **Ney ya sizi de çirdi.** “Tabiî ki sizi de davet etti.”

nişannılı: *isim*. Nişanlı. **Üş sene nişannılı durdum.** “Üç sene nişanlı durdum.”

ondan sōnamayım: *zarf*. Ondan sonra.

ortalıñ çekileni: *deyim*. Salgın hastalık. **Herkeş hasdalanmış, ortalıñ çekileni var.** “Herkes hastalanmış salgın var.”

öteberi: *isim*. Önemsiz, ufak tefek şeyler. **Şurda öteberim marıdı.** “Şurada öteberim vardı.”

parlamak: *fiil*. 1) Aniden öfkelenmek. 2) At, çok korkup kontrolsüz biçimde koşmak. **At parladı mı kaçır, gözü hiş bi şey görmez.** “At parladığı zaman kaçır, gözü hiçbir şey görmez.”

petrol: *isim*. Akaryakıt istasyonu, benzinlik. **Petroluñ oruyaca varıp geldim.** “Benzinliğin oraya kadar gidip geldim.”

pezik: *isim*. Ispanakgillerden, sapı ve yaprakları sebze olarak kullanılan, sapından turşu da yapılan bir bitki, pazı. **Bıldır gurdüm pezik turşunu bān'dī?** “Geçen yıl kurduğum pezik turşusunu beğendin mi?”

piydahlanmak: *fiil*. Ortaya çıkmak. **Aşşā mahlede bir adam piydahlandı.** “Aşağı mahallede bir adam ortaya çıktı.”

sarı bursa: *isim*. Sert buğday. **Biz buña sarı bursa dirik.** “Biz buna sarı bursa deriz”.

sicim: *isim*. İp. **Sicim gibi yāmır yādı.** “Sicim gibi yağmur yağdı.”

sinir: *isim*. Siğil, deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur.

sirke: *isim*. Bit yumurtası. **Bitiñ yımirtasına sirke dirdik.** “Bitin yumurtasına sirke derdik.”

sitil: *isim*. Kök, ağaç veya bitki kökü. **Ācı sitilinden sökemedim.** “Ağacı kökünden sökemedim”

sitillenmek: *fiil*. Ağaç ya da bitki köklenmek, kök salmak.

soñ bitdilik: *zarf*. Son defa, son kez. **Ana, seni soñ bitdilik yıñayım didi.** “Anne, seni son kez yıkayım dedi.”

souğguyu: *isim*. Bir çeşit lastik ayakkabı. *bk. cızlavıt.*

süvārilik: *isim*. Ön ve arka kısmı eskimiş pantolonda diz ve bel arasına yapılan büyük yama. **Pantuluñ arħası da esgiyinci dizden bile ğadar yama yapıdırıñ. Ona süvārilik dirdik.** “Pantolonun arkası da eskiyince dizden bele kadar yapa yaptırırsın. Ona süvarilik derdik.”

şipilemek: *fiil*. Sıvı bir şey damlamak.

şubart: *isim*. Şubat. (Mart kelimesine analogi sebebiyle). **Şubardıñ yirmisinde gelecām.** “Şubat’ın yirmisinde geleceğim.”

taħsim itmek: *fiil*. Paylaştırmak, bölüştürmek. **Cevizleri taħsim idiñ.** “Cevizleri paylaştırın.”

tekne isim. Düven sürerken hayvanın ekinlere pislememesi için arkasına tutulan araç.

terbiye terezi: *isim*. Görgü, eğitim, terbiye. **Ölum, dölek durunsâne, sende hiş mi terbiye terezi yoh.** “Oğlum, doğru dursana, sende hiç mi terbiye yok.”

toħalı ğazan: *isim*. Tokalı kazan, yanları kulplu, çok büyük yemek pişirme kazanı.

töbe: *zarf*. Asla. **Vā, ben töbe böyle dimedim.** “A, ben asla böyle demedim.”

tüm: *zarf*. Tamamen. **Adam tüm yalan söylüyor.** “Adam tamamen yalan söylüyor.” **Ölan tüm babasına çekmiş.** “Oğlan tamamen babasına benzemiş.”

tüzütmek: *fiil*. Görünmeden gitmek, kaçmak.

vādesi yitmek: *deyim*. Eceli gelmek, ölmek. **Adamıñ vādesi yitmiş dimek ki.** “Adamın eceli gelmiş demek ki.”

vağonat: *isim*. Küçük vagon, bir çeşit römork. **Tıraħdörüñ vağonatından taħla atardım.** “Traktörün römorkundan takla atardım.”

virha: *zarf*. Sürekli, devamlı.

virha itmek: *deyim*. Bir şeyi durmaksızın, sürekli yapmak. **Adam daşı bize virha idiyor.** “Adam, taşı bize durmaksızın atıyor.”

yamçı: *sıfat*. Eğri. **Duvar yamçı olmuş.** “Duvar eğri olmuş.”

yanına ğomamak: *deyim*. Cezasız bırakmamak. **Eār bunu yanıña ğorsam.** “Eğer bunu cezasız bırakırsam.”

yasdıtmak: *fiil*. Bir şeyi yassı hâle getirmek, düzleştirmek. **Dīnā ıciħ yasdıtdım.** “Değneği biraz düzleştirdim.”

yılan ebesi: *isim*. Yeşil renkli, iri bir kertenkele.

yiğirmi: *isim ve sıfat*. Yirmi (20). **Yiğirmi dene tavīm mar.** “Yirmi tane tavuğum var.”

yimin virmek: *fiil*. Yemin etmek. **Bir dā ğonuşmuyacam diyi yimin virdim.** “Bir daha konuşmayacağım diye yemin ettim.”

yol bel: *isim*. Geçip gidilen yer ve dağ geçidi. **Ğar yāyor, şimdi çıħma, yolda belde ğalıñ.** “Kar yağıyor, şimdi çıkma, yolda belde kalırsın.”

yüzün ğuylu: *zarf*. Yüzü aşağı gelecek biçimde (yatmak, düşmek, vb. için kullanılır). **Bazı yüzün ğuylu yatarım.** “Bazen yüzüstü yatarım.”

zapdiye: *isim*. Jandarma.

Sonuç

Söz derleme çalışmaları, Türkiye Türkçesi ağızlarında her geçen gün kaybolan söz varlığının kayıt altına alınmasında ve Derleme Sözlüğü'nün geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu bilinçle son yıllarda birçok araştırmacı tarafından yayımlanan “Fılanca Ağız(lar)dan Derleme Sözlüğüne Katkılar” başlıklı çalışmalarda Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan veya farklı anlamda kullanılan söz varlığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, günümüze kadar söz derlemesi yapılmamış olan Yozgat'ın Çandır ilçesinden derlenen sözler, *Derleme Sözlüğü'nde Çandır Kaydı Kaydı Bulunan Sözler*, *Derleme Sözlüğü'nde Çandır Kaydı Bulunmayan Sözler* ve *Derleme Sözlüğü'nde Olmayan veya Anlamı Farklı Olan Sözler* olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır.

Çalışma sonucunda Yozgat'ın Çandır ilçesi ağzından derlenen söz (kelime, birleşik kelime, atasözü, deyim) sayısı yaklaşık 900'dür. Bunlardan 106'sı Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan veya anlamı farklı olan, diğerleri Çandır kaydı olmayan sözlerdir.

Elbette Çandır ağzının söz varlığı, bu çalışmada verilenlerle sınırlı değildir. Çünkü bir yöreye ait bütün söz varlığını mükemmel bir şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Bu sebeple üzerinde çalışma yapılmış yörelerde de söz derleme çalışmaları devam etmelidir.

Kaynak Kişiler

Ahmet Armağan (1955 doğumlu, işçi emeklisi), *Ali Akca* (merhum), *Ali Sarı* (1955 doğumlu, terzi), *Duran Atik* (merhum), *Hakan Halıcı* (1974 doğumlu, mobilya ustası), *Kerime Akca* (1944 doğumlu, ev hanımı), *Kezban Atik* (1951 doğumlu, ev hanımı), *Kibar Halıcı* (1953 doğumlu, ev hanımı), *Latif Akca* (1937 doğumlu, işçi emeklisi), *Mehri Akca* (merhume), *Sadık Sarı* (1961 doğumlu, işçi emeklisi), *Sevgi Armağan* (1958 doğumlu, ev hanımı), *Tenzile Sarı* (merhume), *Zekeriya Sarı* (1980 doğumlu, işçi), *Zeynel Sarı* (merhum).

Kaynakça

- Akar, A. (2009a). Ağız sözlükleri: yöntem ve sorunlar –I. *Turkish Studies*. 4/4 2009, 1-11.
- Akar, A. (2009b), Ağız sözlükleri: yöntem ve sorunlar -II. *Turkish Studies*. 4/8 2009, 216-224.
- Boz, E. (2014). Ağız sözlüklerinde sözlükbirimlerin içerik planı üzerine öneriler. *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*. (Ed. N. Demir ve F. Yıldırım) içinde (s. 95- 102). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Demir, N. (1999). Ağız sözlükçülüğü. *Kebikeç*. 7-8, 67-75.
- Demir, N. ve Eker, S. (2010). Ankara ağızları sözlüğü örneğinde ağız sözlükçülüğü hakkında bazı tespitler. *TDAY-Belleten* 2010- II, 91-102.
- Derleme Sözlüğü* (1968-1982). Ankara: TDK.
- Erdem, M. D. (2013). Ağız sözlükçülüğü üzerine. *Turkish Studies*. 8/95, 95-102.

- İlaslan, Ü. (2006). *Yozgat-Çandır ağızı inceleme – metinler – sözlük*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kapusuzoğlu, E. (1997). *Tarih – kültür – folklor merkez ve ilçeleriyle Yozgat*. Yozgat: Yozgat Valiliği.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK.
- Kılıçer, İ. (1998). *Yozgat ve yöresi ağızları inceleme – metinler – dizinler*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmazıyigit A. (2010). *Çayıralan ve yöresi ağızları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, M. (2010). Ağızlardan söz derleme çalışmaları ve derlemelerle ilgili sorunlar. *Türk dili üzerine makaleler* içinde (s. 511-519). Ankara: Akçağ.
- Pekacar, Ç. (2024). Feruz köyü (Ayaş/Ankara) ağızından Derleme Sözlüğü'ne katkılar. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları I*. içinde s. (367-389). Ankara: TDK.
- Tahiroğlu, B. T. (2010), *Bilgisayar destekli sözlük bilimi çalışmalarında derleme sözlüğü veri tabanı örneği*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ümüt, A. (2006). *Yozgat Sorgun ilçesi ağızı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- URL-1: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim: 09/03/2024).
- URL-2: Çandır Kaymakamlığı Resmî İnternet Sitesi: <http://www.candir.gov.tr/tarihimiz> (Erişim: 09/03/2024).
- URL-3: Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 12/02/2024).
- URL-4: Tahiroğlu, B. Tahir, Türk Dil Kurumu- Derleme Sözlüğü Veri Tabanı: <http://turkoloji.cu.edu.tr/derleme/menu.php>. (Erişim: 12/02/2024).